CEDRUS
THE JOURNAL OF MCRI

cedrus.akdeniz.edu.tr
Cedrus III (2015) 89-117
DOI: 10.13113/CEDRUS.2015011397

ANDRİAKE SİNAGOGU'NDAN SEÇİLMİŞ ÖRNEKLERLE HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ SERAMİKLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW WITH SELECTED EXAMPLES OF THE HELLENISTIC AND ROMAN POTTERY FROM THE ANDRIAKE SYNAGOGUE EXCAVATION

BANU ÖZDİLEK*

Öz: Andriake, Lykia Bölgesi'nde, Myra'nın Akdeniz kıyısındaki önemli bir liman kentidir. Bu makalede, sinagogun apsis bölümünden seçilmiş örnekler ışığında Hellenistik ve Roma Dönemi seramikleri incelenmiştir. Sinagogtaki ithal malzemenin Batı Anadolu'daki üretim merkezleri, Knidos, Pergamon ve Ephesos'a ait olduğu belirlenmiştir. Diğer bir grup seramiğin ise, özellikle Patara'daki yerel üretim olarak tanımlanan formlarla (pi kulplu kaseler, lykion'lar, unguentarium'lar ve amphora) aynı olduğu gözlemlenmiştir. Bu da Lykia kentlerinden özellikle Patara ile seramik alışverişinin varlığını, bunun yanı sıra ortak kil yataklarının da kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, araştırma ve kazı tarihçesi henüz yeni olan Andriake kenti seramiklerine yönelik ulaşılan bu ön değerlendirme sonuçları kazılarda ele geçen diğer seramik malzemenin tipolojik değerlendirmesi ve kil analizlerinin tamamlanmasıyla netleşecektir. Bu makaleyle Andriake kentinde şimdiye kadar savunma yapılarıyla belgelenen Hellenistik Dönem izleri, Sinagog kazısında ele geçen aynı dönem seramiklerinin yoğunluğuyla desteklenmiştir. Bu da, Andriake'nin Erken Hellenistik Dönem'de de önemli bir liman kenti vasfını taşıdığını da ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Andriake • Lykia Yerel Seramikler • Hellenistik ve Roma Seramikleri • Myra

Abstract: Andriake is the antique port city of Myra in Lycia. The selected examples of Hellenistic and Roman ceramics examined in this article were recovered from an archaeological context within the apse of the synagogue. From investigation it was determined that the imported ceramic material in the apse came from prominent ceramic production centers in Western Anatolia, from Cnidus to Ephesus and Pergamon. The other group of ceramics, especially those forms defined as the local production of Patara (II handled bowls, lykions, unguentaria and amphora) were found to be identical, giving the impression that Lykian cities had a local ceramic trade, particularly with Patara, although possibly common clay reserves were employed. Initial assessment suggests the ceramic finds from the city of Andriake, which has barely been investigated and only in part excavated, will settle with the completion of typological studies and the clay analysis of the ceramic material from the excavations. In this article, the recorded Hellenistic period indications supported by the Hellenistic defensive works at Andriake, are further supported by numerous examples of ceramics obtained from exavation in the synagogue dating from this same period. The results obtained show Andriake was an important harbour city for trade in the Early Hellenistic Era.

Keywords: Andriake • Lycian Local Ceramics • Hellenistic and Roman Ceramics • Myra

* Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Hatay.
ozdilek.banu@gmail.com
Myra-Andriake Kazıları başkanı hocam Prof. Dr. Nevzat Çevik'e malzemenin çalışılmasıyla ilgili izin ve teşvikleri için teşekkürü bir borç bilirim. Tüm kazı ekibine de emeklerinden dolayı ayrıca teşekkür ederim. Görüş ve önerileri için Yrd. Doç. Dr. Çilem Uygun'a, literatür destekleri için Yrd. Doç. Dr. Sinan Mimaroğlu ve Arş. Gör. Kudret Sezgin'e, İngilizce özetin redaksiyonu için T. M. P. Duggan'a teşekkür ederim.

Fig. 1. *Andriake Liman kenti* (Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Andriake; Orta Lykia Bölgesi'nde, Doğu Roma metropolis'i olan Myra'nın, Akdeniz kıyısındaki önemli bir liman kentidir (Fig.1)[1]. Andriake limanı, antikçağ denizciliğinde, Lykia kıyısında, seyir ve menzil olanakları göz önünde tutularak tesis edildikleri bilinen, doğuda Phoinikos limanı, batıda, Teimiussa, Antiphellos ve Patara limanlarıyla bölge içi bağlantıyı sağlar. Ephesos, Knidos, Halikarnassos, Kaunos, Telmessos, Antiphellos, Patara, Aperlai, Teimiussa, Andriake, Phoinikos, Olympos, Phaselis, Attaleia gibi Batı Anadolu'daki önemli liman kentleriyle sürekli ilişki içerisindedir. Ephesos, Kaunos gibi Andriake'den de ele geçen gümrük yazıtıyla, kentte ve bölgede ticareti yapılan ürünler ve uygulanan gümrük vergileri bilinmektedir. Roma Dönemi'nde çok farklı bölgelerden gelen ürünlerin toplandığı ve Konstantinopolis (İstanbul) – Kypros (Kıbrıs) ve Aleksandreia (İskenderiye) hattı üzerinden dağıtıldığı, büyük, organize ve yüksek kapasiteli bir 'liman' olmasıyla öne çıkar.

Tüm mimari dokusu, bu hizmetlere yönelik olarak planlanmıştır. En önemli yapıları liman işlevine yöneliktir. Bu yapıların başında, Roma İmparatoru Hadrianus'a adanan bir '*Horrea Hadriani/Granarium*' imparatorluk tahıl ambarı bulunmaktadır. Granarium'un yanında, plakoma olarak adlandırılan ve gelen-giden malların satışının yapıldığı büyük bir agora'sı vardır. Bunların yanında, liman tesisleri, dükkânlar, gemiler için çekek yerleri, tersane, hamam, onurlandırma anıtları ve çeşitli ibadethaneleriyle bu kent; uluslararası ticarete ve bunu gerçekleştiren kozmopolit nüfusa hizmet eden bir merkezdir (Fig. 2). Doğu Roma Dönemi'nde ise, yerleşimin liman fonksiyonlu kullanımına devam edilmesinin yanı sıra, sayısı artan konutlarla ve bu yoğunlaşmaya bağlı olarak inşa edilen altı kiliseyle yerleşim daha da genişlemiştir. Andriake kentinde 2004 yılında yüzey araştırmaları başlatılmış[2], 2009 yılından itibaren ise, Myra-Andriake Kazıları kapsamında Andriake kentinde sistematik kazılara başlanmıştır. Yapılan kazılar, halen bu limanla ilgili birçok yeni bilgiyi sunmaya devam etmektedir[3].

Fig. 2. *Andriake Kent Haritası* (A. Ç. Aygün – S. Atasoy, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Bu makalede incelenen seramiklerin ele geçtiği sinagog, granarium'un yaklaşık 10 m. kuzey batı köşesinde konumlanır (Fig. 1). Yapı Lykia'da 2009 yılına kadar ortaya çıkartılan ilk sinagog olmasıyla özeldir[4] (Fig. 3). 2011 yılı kazı sezonunda ise komşu kent Limyra'da bir başka sinagog daha gün yüzüne çıkarılmıştır[5]. Daha önceden epigrafik veriler aracılığıyla öğrendiğimiz Lykia Bölgesi'ndeki

1 Çevik – Bulut 2010, 25-115; Marksteiner 2013, 281-290.
2 Marksteiner 2006, 4, 71-74; 2008, 205-216; Yener-Marksteiner 2009, 7, 105-107.
3 Çevik – Bulut 2010, 23-113; Çevik *et al.* 2010a, 55-62; 2010b, 335-366; 403-420.
4 Çevik *et al.* 2010c, 335-366.
5 Seyer – Lotz 2013, 133-148.

Yahudi varlığı görüşü, bölgede son yıllarda gerçekleştirilen kazılarla ve Andriake ile Limyra'da ortaya çıkarılan sinagoglarla güçlenmiştir. Önümüzdeki yıllarda Lykia kentlerinde artan kazılarla, diğer sinagogların da ortaya çıkması muhtemeldir.

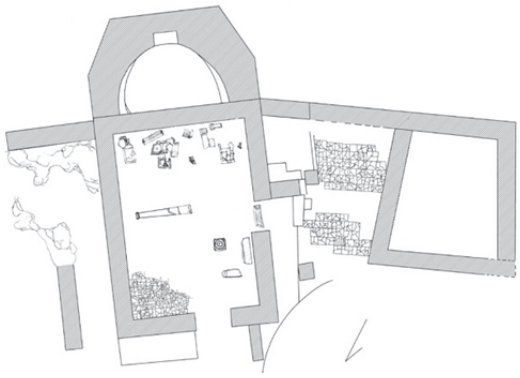

Fig. 3. *Andriake Sinagogu'nun Planı* (E. Özkan, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Sinagog kuzey-güney doğrultusunda, limana bakan ve bu yöndeki hafif eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının oturduğu alanın teraslanmış olduğu görülür (Fig. 4). Sinagog dört bölümden oluşur. Sahanlık ve ince uzun dikdörtgen ana mekân ile bunun her iki yanında birer mekân daha vardır (Fig. 3). Yapının kuzey ve batısında iki giriş bulunmaktadır. Ana odanın ölçüleri dıştan dışa 7,25 m. x 5,08 m.'dir. Yapının güney doğusundaki arka duvarı 3,90 m. çapında apsis biçiminde olup (Fig. 5), sinagogun en iyi korunan bölümüdür (Fig. 6). İçte yuvarlak, dışta çokgen bir forma sahiptir (Fig. 3). İçte, ana mekânı apsis'ten ayıran bir duvar bulunur. Apsis'in önünde iki sütunla oluşturulmuş bir de aedicula bulunmaktadır (Fig. 3). Bu sinagog, mimarisinin yanı sıra buradan ele geçen tüm buluntuların (mimari plastik, seramik, sikke) değerlendirilmesi sonucunda M.S. V-VI. yüzyıla tarihlendirilmektedir[6]. Ayrıca Andriake'deki sinagogun tarihi, Anadolu'daki diğer (Sardis, Priene, İznik ve Side) sinagogların tarihiyle de örtüşmektedir.

Araştırmalarımız çeşitli sorular ortaya koymasıyla önemlidir. Sinagog mimari planı, tekniği ve mimari plastiğine göre; M.S. V-VI. yüzyıla tarihlenirken, sinagog kazıları esnasında karşılaştığımız dolgu toprak, yapılan incelemeler sonucunda M.Ö. IV.[7] ve M.S. V-VI. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir[8]. Sinagog kazılarından çok sayıda ve iyi korunmuş seramik, terrakotta, cam ve metal buluntu ele geçmiştir. Ancak sinagog bölümlerinin farklı mimari özellikleri, dolgunun da karakterini etkilemiştir. Örneğin; apsis'in her yönüyle kapalı olması (Fig. 4), buranın doğal süreçte dolmuş olamayacağını gösterir. Olasılıkla sinagogun inşası esnasında zemin tesviyesi için dolgu toprak kullanılmıştır. Bu dolgu toprak içerisinde ele geçen buluntular düzenli bir tabakalaşma vermezler.

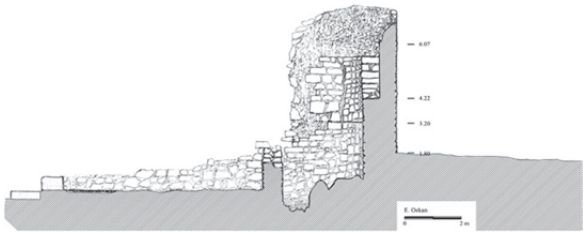

Fig. 4. *Andriake Sinagogu'nun Kesiti* (Çevik *et al.* 2010c)

Küçük buluntular, cam eserler ve sikkeler değerlendirildiğinde, bu objelerin tarihlemeleri Klasik Dönem'den[9] (bu döneme ait sadece bir sikke ele geçmiştir) M.S. V-VI. yüzyıla kadar süre gelen geniş bir tarih aralığını işaret etmektedir. Buluntular arasında seramikler, en yoğun

---

6 Çevik *et al.* 2010c, 335-366.

7 Andriake Sinagogu'ndan ele geçen sikkeler Öğr. Gör. Süleyman Bulut ve Arkeolog Mehmet Şengül tarafından çalışılmaktadır. Onların aktarımlarına göre en erken sikke M.Ö. IV. yüzyılın sonuna aittir. Bk. Bulut – Şengül 2014, 81. Sinagog apsis'inden ele geçen diğer bir buluntu ise, kırmızı figür tekniğinde yapılmış küçük bir seramik parçasıdır.

8 Limyra Sinagogu da M.S. V. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bk. Seyer – Lotz 2013, 135.

9 M.Ö. IV. yüzyılın sonu, M.Ö. III. yüzyılın başına tarihlendirilen Klasik Dönem'e ait sadece bir Aspendos sikkesi ele geçmiştir. Bk. Bulut – Şengül 2014, 81.

Fig. 5. *Andriake Sinagogu Güney-Kuzey* (H. O. Tıbıkoğlu, Çevik *et. al.* 2010c)

rastlanan grubu oluşturur. Seramikler arasında da amphora'lar çoğunluktadır. Bunlarla birlikte; kandiller, nitelikli masa kabı grubuna giren terrasigilata örnekleri, günlük kullanım seramikleri (pişirme ve depolama kapları) ele geçmiştir. Bu malzeme grubundan 30 adet kandil ise sekiz grupta incelenerek uluslararası bir bildiride sözlü olarak sunulmuştur[10].

Bu çalışmada Batı Anadolu'dan ithal edilen Hellenistik-Roma dönemleri seramikleri ile Batı Anadolu kaplarını taklit eden, yerel olduğu düşünülen çanak çömlekler formlarına göre bir sınıflandırılma yapılarak, kronolojik bir sıraya göre incelenmiştir.

Kandiller

1.1. Hellenistik, Çark Yapımı, "*Çift Konik Omuzlu-Geniş Burunlu*" Kandiller[11]:

M.Ö. III. yüzyıl ile II. yüzyılın başında görülen Hellenistik Dönem kandilleri, Klasik Dönem çark üretimi kandillerin devamı şeklindedir[12]. Atina, erken dönemde kendine özgü çark yapımı kandilleriyle önemli bir ihraç merkezi olmuştur[13]. Rhodos çift konik gövdeli ve iç bükey omuzlu kandil tipinin taklidini yaparak bunları büyük çapta ihraç etmiştir[14]. Anadolu'daki atölyeler de, Atina üretimi olan, çark yapımı kandillerin yerel üretimlerini yapmaya başlarlar[15]. Ayrıca çift konik omuzlu, geniş burunlu kandiller Levant[16] - Filistin[17] Atölyesi'nde de üretilmiştir.

Fig. 6. *Andriake Sinagogu Kuzey-Güney* (H. O. Tıbıkoğlu, Çevik *et. al.* 2010c)

Andriake'den bu türe ait olan iki örnek ele geçmiş olup, Hellenistik çark yapımı kandiller, "*çift konik gövdeli*" grubuna girmektedirler. Çark tekniğinde üretilen bu kandillerin özensiz bir işçiliğe sahip oldukları tabanlarında izlenmektedir. Yüksek gövde, altta keskin bir hatla kaideye bağlanmaktadır. Yağ doldurma deliğinin etrafında yüksekçe bir boyun kısmı bulunur ve bu boyundan gövdeye derin bir yivle geçilir. Yağ doldurma deliğinin yanındaki boyun ve yiv, taşan yağı toplamaya yarar. Burun, gövdenin her iki yanından bastırılarak şekillendirilmiştir. Burun ve gövde tek parça halinde üretilmiştir.

Fig. 7a, b numaralı kandilin altı keskin profilli, üstü ise armudi şekildedir. Geniş yağ deliği derin bir kanal ile çevrilidir. Gövdeden tabana geçiş keskin bir profil ile vurgulanmamıştır. Bu örneğin en belirgin özelliği, uç kısma doğru oldukça genişleyen yayvan bir gagabalta formunda oluşudur. Kulbu bulunmaz. Hamur devetüyü rengin-

---

10 Özdilek 2011.
11 Scheibler 1976, 53; Kassab Tezgör – Sezer 1995 lev. A, no: 4.
12 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 71.
13 Bailey 1975, 29 vdd.
14 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 71.
15 Bailey 1975, 88 vdd.
16 Bailey 1975, 99.
17 Filistin Atölyesi ürünleri için genel olarak bk. Crowfoot *et al.* 1957.

de olup üzerine kırmızı astar uygulanmıştır[18]. Doldurma deliğinin etrafını saran kanalın içinde astar fırınlama hatası nedeniyle siyah kalmıştır. Andriake örneği form olarak (Fig. 7a, b) Filistin ve Levant[19] atölyesi kandilleriyle karşılaştırılabilir. Ancak form açısından kurulan bu benzerlik düşük pişirme kalitesi nedeniyle Andriake örneğinin bu bölgelerden ithal edilen bir malzeme olarak değerlendirmeyi güçleştirir. Özellikle astarın fırınlama hatası nedeniyle homojen renk dokusunu kaybetmesi Lykia atölyesinin yerel bir taklidi olduğu olasılığını düşündürür. Bu görüş Andriake kandillerinin hamur dokusunun kıyı Lykia'nın önemli liman kentlerinden biri olan Patara'nın yerel seramikleriyle benzerlik göstermesiyle desteklenmektedir[20]. Fig. 7'de verilen kandil tipolojik değerlendirme sonucunda benzer örneklere dayanarak M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir[21].

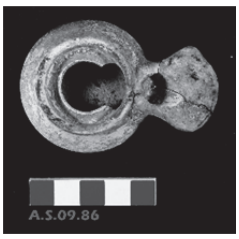

Fig. 7a. *Çark Yapımı Kandil* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 7b. *Çark Yapımı Kandil* (B. Özdilek)

Fig. 8a, b Hellenistik çark yapımı kandil grubu içerisinde, altı kesik ve eşit olmayan çift konik omuzlu kandiller grubundadır. Kandilin alt kısmı keskin açılı, üst kısmı dışbükey profil gösterir. Yağ deliğinin kenarında derin bir yiv bulunup, bu kenar yukarıya doğru yükselir. Burunun uç kısmı daha dar ve elips formunda olup, kırlangıçkuyruğu biçimli burun olarak adlandırılmaktadır[22]. Kandilin gövdesinin tek tarafında kolay tutulabilmesi için kulp yerine küçük bir çıkıntı (kulakçık) yapılmıştır. Hamur hafif pembemsi bej renkte olup[23], üzerine kırmızı astar uygulanmıştır. Ancak pişirme esnasında ısı farklılığı nedeniyle fig. 7'deki gibi rengin homojen olmadığı görülür. Fig. 8 gerek pişirme kalitesinin azlığı gerekse hamur dokusunun Patara'nın yerel seramikleriyle benzerlik göstermesi nedeniyle Lykia Atölyesi'nin bir ürünü olabilir. Form olarak ise Ephesos[24] tipi kandil grubuna giren Andriake örneği M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir[25].

Fig. 8a. *Çark Yapımı Kandi*l (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

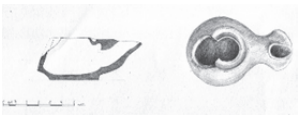

Fig. 8b. *Çark Yapımı Kandil* (B. Özdilek)

---

18 Hamur: 10 YR 8/3 pink. Orta pişmiş, az sayıda kireç katkılı Astar: 10 R 5/8 red. Astarda pişme hataları olup, üzerindeki astar alacalıdır.

19 Andriake örneğine gövde profiliyle ve bej - deve tüyü kil rengi ile çok benzer bir örnek Larissa'dan ele geçmiş olup, M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen örneğin atölyesi tespit edilememiş, Levant örnekleriyle benzeştiği söylenmiştir. Kassab Tezgör – Sezer 1995, 91 no: 235. Benzer Levant örneği için bk. Bailey 1975, 237 vd. lev. 102 no: 512.

20 Ünlütürk 2011; Yüksek lisans tezi kapsamında Patara yerel seramiklerinin kil analizleri yapılmış ve bu çalışmada elde edilen sonuçlar, bahsi geçen tezdeki kil analiz sonuçlarıyla da desteklenmektedir. Örneğin Patara'nın yerel üretimi olduğu bilinen lykion'lardan, Andriake Sinagogu kazılarında da ele geçmiş olması, bu seramiklerin hamur yapılarının da yerel olduğu düşünülen kandillerle benzeşmesi, Andriake'de Lykia atölyelerinin ürünlerinin varlığına işaret etmektedir.

21 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 101 no: 270-272.

22 Kassab Tezgör – Sezer 1995 lev. b.

23 Hamur: 5 YR 8/3 pink. Kireç, mika ve kırmızı kiremit katkılı. Astar: 2,5 YR 4/6 red. Fırınlama hatasından dolayı astar alacalıdır. Gövdedeki yoğun renk seçilerek burada yazılmıştır.

24 Bailey 1975, Q255; Howland 1978, tip 35 A, lev. 17, 468; Kassab Tezgör – Sezer 1995, 92 no: 238.

25 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 101 no: 271.

Fig. 9. *Çark Yapımı Kandil (Pitane)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

1.2. Hellenistik, Çark Yapımı, "*Yuvarlak Omuzlu*" Kandiller[26]:

Hellenistik çark yapımı, yuvarlak omuzlu kandiller diskus'u yivli ve düz olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Bu grupta değerlendirdiğimiz örnek düz diskus'ludur. Yuvarlak bir gövdeye sahip olup, tek tarafında hafif çıkıntı yapan bir bölüm bulunur (Fig. 9). Uzun burun uca doğru daralmaktadır. Üst gövdesi konkavdır. Geniş olan yağ doldurma deliğinin çevresinde hafif çıkıntı şeklinde bir profil bulunur. Hamur açık turuncu[27] olup, az bir kısmı korunan astar kırmızıdır. Andriake kandiline hem astar hem de form olarak en yakın örnek Pitane atölyesi ürünü olup, Pergamon'dan ele geçen benzer formdaki örneklerden, astarlarının turuncu olmasıyla ayrılır[28]. Bu tip kandillerin Pitane ya da Ege Bölgesi'nden başka bir atölyede üretildiği düşünülmekte ve M.Ö. 275-225 yılları arasına tarihlenmektedir[29].

1.3. Knidos Tipi Kandiller[30]:

1858 yılında Knidos'ta yapılan kazılarda çok sayıda benzer tipte kandil bulunması nedeniyle, ilk kez bu isimle anılmıştır[31]. Sonraki yıllarda iki atölyenin saptanmasıyla bu tip kandillerin Knidos üretimi olduğu kesinleşmiştir[32]. Knidos kandilleri zamanla tüm Akdeniz'de moda olmuş, M.Ö. II. yüzyılda Attika[33], Korinthos[34], Delos[35] ve İtalya'ya[36] ihraç edilmiştir. Batı Anadolu'da Miletos, Ephesos, Pergamon kentlerinde Knidos Tipi kandillerin yerel taklitleri olduğu düşünülmektedir[37].

Knidos kandillerinin zengin bir koleksiyonu, British Museum kataloğunda bulunur[38]. Kandillerin kireç ve mika katkılı hamurları gri renktedir (Fig. 10a)[39]. Koyu gri-siyah parlak firnis uygulanmıştır (Fig. 10a). Knidos kandillerinin üretiminde hem çark, hem de kalıp tekniği kullanılmıştır. Çarkta dönel hareketle oluşturulmuş örnekler, kesinlikle dairesel kesitli, bir gövde yapısına sahiptir (Fig. 11a, Fig. 11b). Kalıpta oluşturulan örnek ise, bikonik gövde profiline sahiptir. Çarkta yapılan örneklerin, kulp ve burun kısımları ile omuz bezemeleri ayrı yapılmış olup, sonradan eklenmiştir. Bu örneklerin, alçak halka kaideleri vardır (Fig. 11b, 12b).

Andriake sinagog kazılarından, on üç adet bu tipe ait örnek ele geçmiştir. Bu sayı ile en yoğun buluntu grubunu "*Knidos Tipi Kandiller*" oluşturmaktadır (Fig. 10-19). Büyük bir kısmı iyi durumda ele geçen örneklerden beş tanesi çark yapımıdır (Fig. 11-16). Kalıp üretimi olan örneklerde,

---

26 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 9 no: 209.

27 Hamur: 10 YR 8/8 yellow. Hamur yumuşak ve az pişmiş, kireç, az oranda mika ve kiremit katkılıdır. Astar: 7,5 YR 678 reddish yellow . Astarın çok azı korunmuştur.

28 Schäfer 1968, 127 lev. 53 L1.

29 Schäfer 1968, 127 lev. 53 L1.

30 Broneer 1930, 54; Bailey 1975, 124-159; Howland 1978, 126; Kassab Tezgör – Sezer 1995, 95 kat. no: 253; Günay-Tuluk 2003, 21.

31 Günay-Tuluk 2003, 21.

32 Kassab – Tuna 1987, 54.

33 Scheibler 1976 lev. 85, 586.

34 Broneer 1930, 53 lev. V no: 19.

35 Bruneau 1965, 33-37.

36 Bailey 1975, 131.

37 Günay-Tuluk 2003, 22.

38 Bailey 1975, 124-159.

39 Hamur: 2 Gley 6/5B, Astar: 2 4/5 PB bluish black.

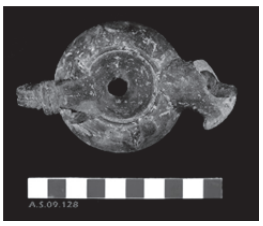

Fig. 10a. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

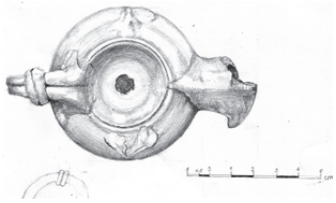

Fig. 10b. *Knidos Kandili* (B. Özdilek)

Fig. 10c. *Knidos Kandili-Kesit* (B. Özdilek)

bikonik gövde ve düz taban profili görülür (Fig. 14b).

Knidos kandillerinin karakteristik özellikleri, hem çark, hem de kalıp yapımı örneklerde, diskus bölümünün üst gövdeden keskin bir açıyla ayrılıp, iç bükey bir huni formunda oluşu ve kulplarının ise iki ayrı hamur rulosunun, diskus bölümüne yakın uç kısmında, yatay bir şeritle bağlanarak birleştirilmesiyle oluşturulmuş olmasıdır (Fig. 10a). Kulbun üst kısmı, kandil seviyesinden yukarıya doğru, iki parmak girecek şekilde taşmaktadır (Fig. 14b). Burunları; kısa ve uç kısımları çapa formunda olup, dışa doğru kıvrılarak açılmaktadır (Fig. 13a). Andriake'den ele geçen kandillerin omuzları üzerinde, Knidos yaprağı olarak adlandırılan, kalp şekilli yaprak (Fig. 10a, c) ve bazılarında da bunun önünde kabartma bir daire motifi (Fig. 14a) aplike edilmiştir. Bu örneklerin, metal kandillere benzetilerek yapıldığı düşünülmektedir. Knidos kandillerinin üretiminin; M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısı ile M.Ö. I. yüzyılın ilk çeyreği arasında[40] yapıldığı anlaşılmıştır. Tunus açıklarında ele geçen Mahdiya Batığı'nda bu ürünlerin bulunması ve batığın tarihinin de M.Ö. I. yüzyılın ilk çeyreği olması, ürünlerin '*terminus ante quem*' sınırını belirlemektedir[41]. Andriake örneklerinin benzerleri M.Ö. II. yüzyıl ile M.Ö. I. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlenmektedir[42].

1.4 Ephesos Tipi Kandiller[43]:

Wood tarafından Ephesos kazılarında ortaya çıkarılmış olan bu tip, Walters tarafından Ephesos tipi kandiller olarak adlandırılmıştır[44]. Ephesos kazılarından çok sayıda kalıbın ele geçmesi, bu adlandırmanın doğruluğunu gösterir niteliktedir[45]. Knidos tipi kandiller gibi, Ephesos tipi kandiller de, tüm Akdeniz'de görülmekte olup[46], Pergamon atölyesinde yerel taklitleri, kalıplarıyla birlikte ele geçmiştir. Delos'a çok sayıda Ephesos ve Knidos kandilinin ithal edildiği görülmüştür[47].

Ephesos tipi kandillerin alt ve üst kalıp halinde iki parça dökülüp, birleştirilerek yapıldıkları, gövdelerindeki ek izinden ve ele geçen kalıplarından anlaşılmaktadır. Gövdeye eklenen diğer bir parça ise; yakalık ve çanaklık kısmıdır[48]. Bu diskus'un formu, iç bükey olup, kandil doldurulurken taşan yağı tutmak için yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca doldurma çanağındaki üç delik, Ephesos kandillerine özgü olup, taşırılan yağın, bu deliklerden yine hazneye akmasını sağlamaktır. Bazı örneklerde bu delik sayısı değişebilir. Ephesos kandilleri burun kısımlarıyla iki farklı tip göstermek-

40 Broneer 1930, 54; Bailey 1975, 127; Howland 1978, 126.
41 Bailey 1975, 127; Howland 1978, 126.
42 Bailey 1975, lev. 64 Q 338, 340-341; Kassab Tezgör – Sezer 1995, 93 kat. no: 241, 243.
43 Broneer 1930, 66; Howland 1978, 166; Gürler 2002, 133-147; Günay-Tuluk 2003, 24; Gürler 2003a, 123-131.
44 Benndorf – Heberdey 1906, 176 vd.
45 Günay-Tuluk 2003, 24.
46 Schäfer 1968, lev. 69 T 4.
47 Kassab Tezgör -Sezer1995, 18.
48 Bailey 1975, 90.

Fig. 11a. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

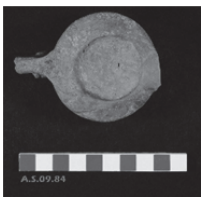

Fig. 11b. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 12a. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 12b. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 13a. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

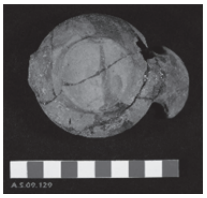

Fig. 13b. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 14a. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 14b. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 15a. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

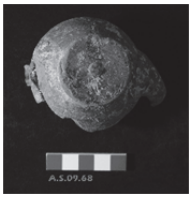

Fig. 15b. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 16. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 17. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi).

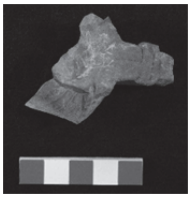

Fig. 18. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

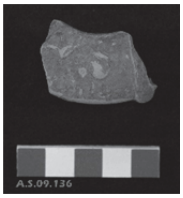

Fig. 19. *Knidos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 20a. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 20b. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek)

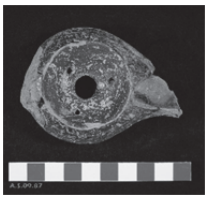

Fig. 21a. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

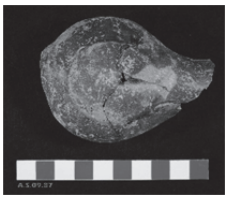

Fig. 21b. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 22a. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi).

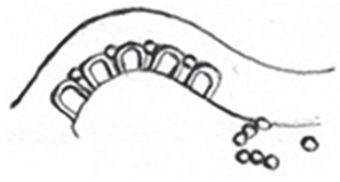

Fig. 22b. *Ephesos Kandili* (Çizim: B. Özdilek)

Fig. 23a. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 23b. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 24a. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

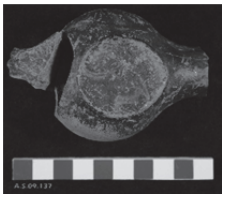

Fig. 24b. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 24c. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

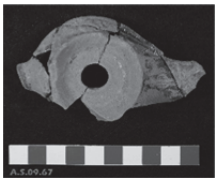

Fig. 25a. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 25b. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

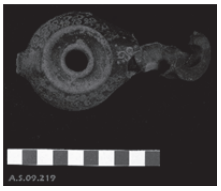

Fig. 26a. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi).

Fig. 26b. *Ephesos Kandili* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi).

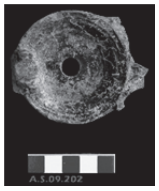

Fig. 27. *Volütlü Loeschecke Tipi Kandil* (Ephesos) (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 28. *Volütlü Loeschecke Tipi Kandil (Ephesos)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

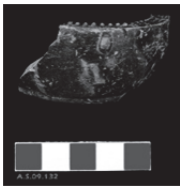

Fig. 29. *Volütlü Loeschecke* Tipi Kandil (Ephesos) (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

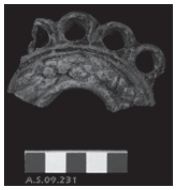

Fig. 30a. *Çok Burunlu Kandil (Pergamon?)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 30b. *Çok Burunlu Kandil (Pergamon?)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 31a. *Geç Roma Dönemi Kandili (Batı Anadolu)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Fig. 31b. *Geç Roma Dönemi Kandili (Batı Anadolu)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

tedir. Mızrak uçlu formun Anadolu'da M.Ö. II. yüzyılda ilk çıkan örnekler olduğu düşünülmektedir ve bunların ardından yay uçlu, düz tablalı burunlu örnekler ortaya çıkmıştır. Yay burunlu örneklerle birlikte mızrak uçlu kandillerin üretimi ortadan kalkmamış, uzun süre her ikisi birlikte kullanılmıştır[49].

Andriake sinagog kazılarından, bu tipte yedi örnek ele geçmiştir. Huni formlu diskus'unda üç delik bulunan örnekler; fig. 20a, fig. 21a, fig. 23a, fig. 24a, bir delik bulunan örnek ise fig. 22a'dır. İki örnekte ise delik bulunmaz (Fig. 25a, Fig. 26a). Andriake'den ele geçen örneklerden sadece iki tanesinin burun kısmı korunmuştur. Bunlardan fig. 20a numaralı örneğin mızrak ucu formunda bir burnu vardır. Fig. 25a numaralı örnek ise, "*fitil deliğinin etrafı bir kenarla çevrili burun*"[50] formundadır. Geri kalan örneklerin burun kısımları ele geçmemiştir. Seçtiğimiz örneklerden, yalnız bir tanesinin kulbu tam korunmuş olup, bu kulp; dikey halka kulp kısmı ile dört set ve 3 yivden oluşur (Fig. 24a). Omuz kısmındaki bezemeler kabartma şeklinde olup, gövde ile birlikte kalıptan çıkmadır. Bezemeler bir çember çevresinde yer alacakları için estetik açıdan bu forma uygun geometrik ve ornomentik bezemeler seçilmiştir. Andriake örneklerinde; agraf şeklinde spiral bezemeler[51] (Fig. 26a) ile nokta-sivri yaprak[52] (Fig. 20a), yumurta-ok motifi[53] (Fig. 22a), dil motifi[54] (Fig. 23a), defne yaprağı[55] (Fig. 21a), üçlü yapraklar ve üçlü nokta bezekler[56] (Fig. 23a) bulunur. Bazı kandillerin diskus kısmını çevreleyen plastik bant, burun üzerinde kanal oluşturarak kanal deliğine ulaşmaktadır. Andriake'den ele geçen örneklerin bazılarının da burun köprüsü üzerinde ortası boğumlu yanlarda ikişer nokta bulunan çiçek motifi[57] (Fig. 24a) ile kapaklı iki dikey kulplu vazo[58] (Fig. 25a), agraf (Fig. 26a) motifleri şeklinde bezemeler bulunur.

Andriake'den ele geçen örneklerin ve Ephesos kandillerinin karakteristiği hamurlarının iyi pişimli ve sert olmasıdır. Gri renkli hamurları[59] mikalı ve az kireç katkılı olup, üzeri koyu metalik siyah firnis'lidir. Bu kandil grubu M.Ö. I. yüzyılın son çeyreğinden M.S. I. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanan süreç içerisine tarihlenmektedir[60].

---

49 Günay-Tuluk 2003, 24.

50 Kassab Tezgör – Sezer 1995, lev. B.

51 Benzer örneği için bk. Kassab Tezgör – Sezer 1995, 120 kat. no: 319. M.Ö. II. yüzyılın son çeyreği - M.Ö. I. yüzyıla tarihlenir. Ephesos Atölyesi.

52 Benzer örneği için bk. Günay-Tuluk 2003, lev. XXVI, 1. M.Ö. II. yüzyıla tarihlenir. Ephesos Atölyesi.

53 Benzer örneği için bk. Civelek 2001, 72 K15. M.Ö. I. yüzyıl Ephesos Atölyesi; Bailey 1975, lev. 34 Q179. Bu örnek Ephesos kazılarından ele geçmiş olup, üzerindeki bezeme yumurta-püskül olarak tanımlanmıştır. M.Ö. II. yüzyılın son çeyreği - M.Ö. I. yüzyıla tarihlenir. Ephesos Atölyesi.

54 Rhodos'tan ele geçen benzer örneği için bk. Kassab Tezgör – Sezer, 1995, 114 kat. no: 296. M.Ö. II. yüzyılın son çeyreği - M.Ö. I. yüzyıla tarihlenir. Ephesos Atölyesi.

55 Benzer örneği için bk. Kassab Tezgör – Sezer 1995, 119 kat. no: 315. M.Ö. II. yüzyılın son çeyreği - M.Ö. I. yüzyıla tarihlenir. Ephesos Atölyesi.

56 Benzer örnek için bk. Bailey 1975, lev. 32 Q172. Ephesos kazılarından ele geçmiştir, M.Ö. II. yüzyılın son çeyreği - M.Ö. I. yüzyıla tarihlenir. Ephesos Atölyesi.

57 Rhodos'tan ele geçen benzer örnek için bk. Kassab Tezgör – Sezer 1995, 114 kat. no: 296. M.Ö. II. yüzyılın son çeyreği - M.Ö. I. yüzyıla tarihlenir. Ephesos Atölyesi.

58 Benzer örneği için bk. Civelek 2001, 71 K13. Tralleis'ten ele geçmiş olup, M.Ö. II. yüzyılın ortasına tarihlenir.

59 Hamur: 2 Gley 6/5B bluish gray. Kireç katkılıdır. Astar: 10 B/3 very dark bluish gray.

60 Bailey 1975, 89.

1.5. "*Volütlü Kandiller*"[61]

Volütlü kandiller "*Açısal Burunlu Volütlü*" ve "*Yuvarlak Burun Bitimli Volütlü*" olarak iki alt grupta incelenmektedir. Bu grup "*Loeschcke tip*" olarak da adlandırılmaktadır[62].

Andriake'den ele geçen örneklerin burun kısımları korunmamış olsa da diskus ve gövde özelliklerine göre olasılıkla bu gruba girmektedir.

Kalıp tekniğinde ve üst diskus'un alt gövdeye yapıştırılması şeklinde, 2 ayrı kalıpla oluşturulan bu gruptaki kandiller; aşağı doğru daralan tek parça gövde üzerinde yuvarlak bir diskus'a sahiptir. Diskus bölümünde insan-hayvan figürleri, mitolojik sahneler ya da floral bezemeler bulunur[63].

Diskus'un yüzeyinde değişen sayılarda yuvarlak kesitli profiller bulunur (Fig. 27). Bazı öneklerde diskus kenarında kabartma şeklinde nokta bezekleri görülür (Fig. 28, 29). Üçgen burnun gövdeye birleştiği kısımda, her iki yanda volütler bulunur[64] (Fig. 27). Yağ doldurma deliği oldukça küçüktür (Fig. 27, 28). Bu kandil grubunun erken örneklerinin metalden olduğunu kanıtlayan buluntular Tunus'taki Mahdia Batığı'ndan gelir, M.Ö. I. yüzyıla tarihlenen metal örneklerin, özellikle yaprak, büst veya üçgen biçimli tutamaklı örneklerinin, pişmiş toprak taklidi olarak yapılmışlardır[65].

Andriake sinagog kazılarından ele geçen ve volütlü kandil grubunda değerlendirilen bu üç örnek hamur ve firnis özelliklerine göre, aynı atölye ürünleri gibi gözükmektedir. Üç örneğin açık gri hamur üzerine uygulanan mat siyah firnis özellikleri de Ephesos Atölyesi'nin kandil örnekleriyle ortak özellikler taşımaktadır (Fig. 27, 28, 29)[66]. Bu örneklerin tipolojik incelemesi ve analoji sonucunda[67], İtalya'nın Erken Roma Dönemi kandil grubuna benzetilerek, halen Hellenistik geleneği koruyan[68] Batı Anadolu Atölyesi, Ephesos üretimi taklit yerel ürünleri olduğu düşünülmektedir[69].

Fig. 27 numaralı kandilin sadece düz diskus bölümü ele geçmiştir. Hamuru kumlu ve mikalı olup, gri renklidir. Üzeri siyah firnis'lidir. Diskus dış bükey daire formunda, kenarlara doğru beş halka profille çevrilidir. Diskus'un merkezinde küçük bir yağ doldurma deliği mevcuttur. Kulbu ele geçmemekle birlikte ön kısımda, metal kandillerden bilinen 2 adet askı çıkıntısına ait izler görülmektedir. Burnu kırıktır fakat burnun gövdeyle birleşim yerinde küçük bir parça halinde volüt spirali korunmuştur. Bu kandilin bir benzeri ise, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne müsadere yolu ile kazandırılmıştır. Bu yüzden ele geçme yeri-atölyesi kesin olarak bilinmemektedir[70]. Bu örnekler tipolojik incelemesi ve analoji sonucunda, hamur ve boya özelliklerinden dolayı Ephesos Tipi Kandillerle benzerlik göstermektedir. J. Schäfer'e (1968, 129 vd.) göre, bu kandil tipi; Attika tipinden türemiştir[71] ve bu gelişimin son safhasında, burnun iki yanında, volütlü bezemelere yer verilmiştir. Andriake örneğinin hamur ve firnis özelliklerine göre Ephesos Atölyesi'nin bir ürünü olduğu düşü-

---

61 Gassner 1997, 194 vd.
62 Goethert-Polaschek 1985; 13, Typus V; Civelek 2008, 115-135.
63 Civelek 2001, 28.
64 Broneer 1930, 76 vd.
65 Perlzweig 1961, lev. 2 no: 24-31.
66 Hamur: 2 Gley 6/5B bluish gray. Kireç katkılıdır. Astar: 10 B/3 very dark bluish gray.
67 Broneer 1930, 176 lev. 453; Perlzweig 1961, 4 lev. 3 no: 72.
68 Broneer 1930, 74 lev. 7.
69 Perlzweig 1961, 2 lev. 1 no: 11, 14.
70 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 163 no: 465.
71 Howland 1978, tip 43 c.

nülmektedir, M.Ö. I. yüzyıla ait olabilir[72].

Fig. 28 numaralı kandilin sadece diskus bölümü ele geçmiştir. Dairesel yapılı diskus'un yarısından biraz fazlası korunmuştur. Diskus'un üzerinde çok iyi işçilikte bir komedi maskı yer almaktadır. Roma etkisiyle üretilen bu kandillerde de konu; Roma'da hem metal hem de pişmiş toprak örneklerde sevilerek kullanılan tiyatro maskeli diskus'u olan Roma kandillerindeki gibidir[73]. Kulp, burun, maskenin çene kısmı ve gövdenin alt bölümü yoktur. Kandil kalıp tekniğinde yapılmış olup, diskus'un gövdeye yapıştırılması şeklinde iki ayrı kalıpla (üst ve alt) oluşturulmuştur. Üst gövde dairesel profilli bir formda, kenarlara doğru iki sıra nokta kabartmalı profille yükselmekte, çevreye göre çukurda kalan orta diskus'ta '*Yeni komedi tiyatro mask kabartması*' yer almaktadır. Maskın ağzı gülme mimiğinde açık olup, doldurma deliği olarak tasarlanmıştır.

Komedi mask kabartmalı kandiller şablonunda, bu örnek gibi tüm diskus'u kaplayan, yüksek kabartma şeklinde ve bir benzeri Ephesos üretimi olduğu düşünülen gri hamurlu örnekler içerisinde vardır[74]. Benzer mask betimlemeleri Hellenistik sanatta oldukça yaygın olarak mermer, terrakotta, seramik ve metal kandillerde görülmektedir. Andriake kandilinin hamuru kumlu ve mikalı olup, kil rengi gridir. Üzeri siyah firnis'lidir. Gövdenin keskin hatları ve parlak siyah astarla kaplanması, metal kandillere benzetildiğini gösterir. Andriake'den ele geçen Fig. 28'in hamur ve firnis yapısının Ephesos üretimi kandiller ile benzerlik göstermesi, ayrıca tipolojik birliktelik Ephesos Atölyesi'nin bir ürünü olduğunu düşündürmekte olup, M.Ö. I. yüzyıla ait olabilir[75].

Fig. 29 numaralı kandilden küçük bir parça ele geçmiş olup, hamur rengi gri, üzeri siyah firnis'lidir. Kandilin diskus'unun etrafında iki sıra kabartma şeklinde nokta bezemeler bulunur. Fig. 28 numaralı örnekle aynı tiptedir. Kandilin hamuru kumlu ve mikalı olup, rengi gridir. Üzeri siyah firnis'lidir. Gövdenin keskin hatları ve parlak siyah astarla kaplanması, metal kandillere öykündüğünü gösterir. Tipolojik incelemesi, kil ve firnis özellikleri, Andriake'den ele geçen Fig. 28 ile benzerliği ile de Ephesos Atölyesi'nin bir ürünü olduğu düşünülmektedir, M.Ö. I. yüzyıla ait olabilir[76].

1.6. Çok Burunlu Kandil[77]:

Yüzük formunda[78] olan, çok burunlu kandillere nadir olarak rastlanmaktadır. Atina ve Korinthos[79], Ephesos ya da Ionia Bölgesi[80], Knidos[81], Kıbrıs[82], Rhodos[83] ve Samaria'dan[84] ele geçen örnekler vardır. Kandilin gövdesi yüzük formunda olup, aynı zamanda yüzüğün iç kısmı yağ haznesi olarak kullanılmaktadır. Kandilin ortası boştur. Kimi örneklerde bir ya da iki kulp bulunur. Bu tip kandillerin

---

72 Perlzweig 1961, 2 lev. 1 no: 11, 14, 72; Kassab Tezgör – Sezer 1995, 163 no: 465.

73 Bailey 1988.

74 Perlzweig 1961, 2 lev. 1 no: 15.

75 Perlzweig 1961, 2 lev. 1 no: 11, 14, 72; Kassab Tezgör – Sezer 1995, 163 no: 465.

76 Perlzweig 1961, 2 lev. 1 no: 11, 14, 72; Kassab Tezgör – Sezer 1995, 163 no: 465.

77 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 147 kat. no: 415.

78 Bailey 1975, lev. 20 Q37. Korinthos'tan ele geçen bu kandil, Bailey tarafından yüzük formlu olarak adlandırılmaktadır.

79 Bailey 1975, lev. 20. Atina örneği Q37, Korinthos örneği Q108-109.

80 Bailey 1975, lev. 28 Q152.

81 Bailey 1975, lev. 50 Q 292; lev. 52 Q295.

82 Kassab Tezgör – Sezer 1995, lev. 96 Q494.

83 Kassab Tezgör – Sezer 1995, kat. no: 385, 415. Rhodos'tan ele geçen bu iki örnek Pergamon atölyesinin ürünleri olup, M.Ö. II. yüzyılın yarısına tarihlenir.

84 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 159 kat. no: 456.

çapları da değişmektedir[85]. Diğer kandillerden farklı olan formlarından dolayı kültsel nitelikte, bir kernos gibi kullanılmış da olabilirler.

Kalıp tekniğinde yapılan bu kandil türünün tipolojisi, diğerlerinden oldukça farklıdır. Andriake'de bulunan örneğin 1/3'ü korunmuş olup, simit şeklindeki gövde bütününün çapı yaklaşık 7 cm. olmalıdır, toplam çapı ise gövde etrafında birbirine bitişik olarak yerleştirilmiş dairesel formlu burunlarla birlikte 10 cm.'yi bulur (Fig. 30a). Toplam on sekiz adet buruna sahip olduğu hesaplanmıştır. Dairesel burunlardan yalnızca dört adedi sağlam olarak ele geçmiştir. Gövdenin ortasındaki boşluğa silindirik taşıyıcı bir ahşap takılmaktadır. Kandilin silindirik gövdesinin üzerinde meşe palamudu ve defne yapraklarıyla oluşturulmuş ornomentik bir çelenk bezemesi kabartması bulunmaktadır (Fig. 30a). Bu bezemenin benzer örnekleri sıklıkla Pergamon atölyesinin kalp formlu kandillerinde[86] ve çok burunlu kandillerinde[87] karşımıza çıkar. Bezeme ile burun arasında iki halka profille burun bölümüne geçilmektedir. Kandil yapım tekniği, formu, bezemesi ve astar özellikleriyle Pergamon atölyesinin bir ürünü olabilir[88]. Kandilin üzerinde yer alan çelenk-girland bezemesinin; meyveli sarmaşık dalı ve meşe yaprağı, kozalaktan oluşan Pergamon atölyesinin üretimleriyle benzerlik göstermektedir. Bu bezemenin, Batı İonia[89] ve Pergamon atölyesinin kandillerinde de sevilerek kullanıldığı bilinmektedir[90]. Hamur açık sarımtırak yeşil renktedir[91]. Hamurun üzeri siyah, mat firnis'le kaplanmıştır. Kandilin bir benzeri Pergamon atölyesinin ürünü olan Rhodos'tan ele geçmiş bir örnektir[92]. Andriake'den ele geçen bu örneğin birebir benzeri bulunamamış olmasıyla, ilginç bir örnek olduğu ortadadır. Kandil yapım tekniği, formu, bezemesi ve firnis özellikleriyle, M.Ö. II. yüzyılın dördüncü çeyreği-M.Ö. I. yüzyıla ait olmalıdır.

1.7. "*Geç Roma Dönemi Kandili*":

H. B. Walters (1914, 198-203), bu kandil grubunu düz burunlu ve yekpare kulplu Geç Roma veya Yarı-Hıristiyanlık tipleri olarak tanımlar. Geç Roma Dönemi kandilleri genellikle kalıpta yapılmışlardır. Gövdenin birleşim yerinden dikey uzanan ve geniş olan omza bağlanan tutamağa sahiptirler. Diskus ve burun kısmı birleşmiş, bunun sonucunda kandil üçgen form almıştır. İç bükey diskus'ları tek ya da çift halkalar çevreler. Bazen bu kabartma halkalar burun kısmına doğru kanal şeklinde uzanır. Bezeme olarak çizgisel bezekler, geometrik şekiller ya da floral bezemeler olabilir.

Andriake'den ele geçen bir örnek kalıp tekniğinde üretilmiştir (Fig. 31). Bu tür kandiller, alt ve üst kalıpların birleştirilmesiyle oluşturulmuş, yayvan ve basık bir gövdeye sahiptir. Burun kısmı gövdenin bir parçası şeklinde ve üçgen bir formda şekillendirilmiştir. Kulbu küçük bir tutamak şeklindedir. Diskus bölümü düzdür. İç içe iki daireden oluşur. Dıştaki daire burnunun uç kısmına doğru bir kanal şeklinde uzanmaktadır. Kandil ışın kabartmalarıyla süslenmiştir. Açık kırmızı, sert mikalı hamura sahiptir[93]. F. Miltner (1937, lev. VII, 1266, 1289, 1291) Ephesos kazılarından çok sayı-

---

85 Bailey 1975, lev. 28 Q52. Ephesos ya da Güney İonia ürünü olan bu kandilin çapı oldukça geniş olup, form olarak Andriake örneğiyle benzerlikler göstermektedir.

86 Benzer örnek için bk. Kassab Tezgör – Sezer 1995, 137 kat. no: 381.

87 Kassab Tezgör – Sezer 1995, 139 kat. no: 385.

88 Schäfer 1968, 119-152 lev. 52-72; Kassab Tezgör – Sezer 1995, 147 kat. no: 415.

89 Günay-Tuluk 2003, 17.

90 Günay-Tuluk 2003, 22 vd. lev. XXIII. res. 1-2.

91 Hamur: 2,5 Y 6/6 olive yellow (kireç, kum ve mika katkılı). Astar: 2,5 Y 3/1 very dark grey.

92 Kassab Tezgör – Sezer 1995, res. 415.

93 Hamur: 2,5 YR 8/6 light red. Astar: Korunmamıştır.

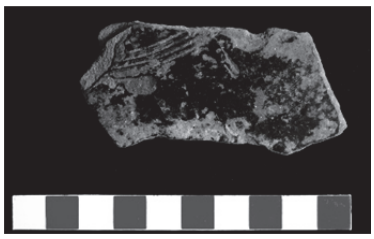

Fig. 32a. *Tabak* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

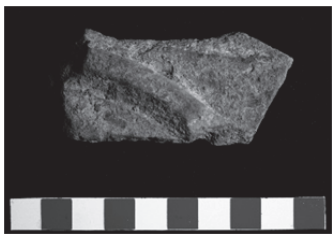

Fig. 32b. *Tabak* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

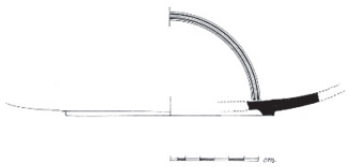

Fig. 32c. *Tabak* (Çizim: B. Özdilek)

da ele geçen bu seramiği; Küçük Asya üretimi kandiller olarak adlandırmıştır. Ephesos dışında Miletos'tan[94] da ele geçen bu kandillerin üretiminin, Batı Anadolu Bölgesi olduğunu söyleyebiliriz[95]. Geç Roma-Doğu Roma Dönemi; M.S. IV. yüzyıla tarihlenmektedirler[96].

Masa Kapları

1. Tabak[97]

1.1.Ağız Kenarı Yuvarlatılmış Tabak:

Hellenistik Dönem'de çok yaygın olan bu tabaklar[98] balık tabakları ya da "*ağız kenarı yuvarlatılmış tabak*" veya "*ağız kenarı dışa sarkık tabak*" gibi alt gruplar şeklinde incelenmiş olup, bu örnekler masa[99] servis kaplarıdır[100]. En erken üretimi, Attika tabak formu olarak, M.Ö. V. yüzyılın sonu - M.Ö. IV. yüzyılda ortaya çıkmıştır[101]. Ağız kenarı yuvarlatılmış tabaklar M.Ö. II. yüzyılda Atina'da yoğunlaşır. Tabakların ilk çıktığı dönemde her tarafı siyah astarla kaplanırken, Hellenistik Dönem'de tabakların iç kısmı ve dudak kenarı astarlanır. Alt tarafları astarsızdır.

Andriake kazısından ele geçen bu örnek[102], tabağın kaidesine yakın, küçük bir kısmıdır (Fig. 32a, b)[103]. Bu yüzden, dudak profiline göre ayrılan alt gruplar içerisinde değerlendirilmemiştir. Bu örneğin alçak bir kaidesi vardır. Kaidenin başlangıcından itibaren dört adet derin yiv şeklinde tondo'da daireler çizilmiştir. Hamur rengi açık kırmızı olup mika ve kireç katkılıdır[104]. Tabağın iç kısmı, parlak siyah astarlı olup, dış kısmı ise astarsızdır. Bu tabaklar Anadolu'da İonia ve Aiolis'de üretilirler[105]. Andriake'den küçük bir parça olarak ele geçen örneğin kaide profili ve tabağın içerisinde yer alan yivlere göre benzerleri Knidos'ta ağız kenarı dışa sarkık tabak grubu içerisinde-

---

94 Perlzweig 1961, 9-10 lev. 10. no: 349-350.

95 Civelek 2001, 63.

96 Atina Agorası'nda bulunan benzer formdaki ve Küçük Asya'dan, özellikle Ephesos'tan ya da Batı Anadolu'dan ithal edildiği düşünülen kandiller için bk. Walters 1914; Perlzweig 1961, 68; Civelek 2001, 57, 97 lev. XXII. K128.

97 Meriç 2002, 40 K97.

98 Thompson 1934, 434.

99 Rotroff 1997, 147.

100 Gassner 1997, 44-45.

101 Rotroff 1997, 142-145.

102 Andriake Yüzey Araştırmalarında incelenen Hellenistik Dönem'e tarihlenen diğer tabak örnekleri için bk. Yener-Marksteiner 2013, abb. 5 no: 1-3.

103 Andriake'de bulunmuş bir diğer örnek için bk. Marksteiner 2007, 209-216 kat. no: 2 abb. 6

104 Hamur: 10 R 6/8 light red. Hamur iyi pişmiş ve kireç katkılıdır. Astar: Gley 12,5/N black.

105 Rotroff 1997, 235 fig. 95 no: 1575. Ephesos'tan benzer örnekler için bk. Gassner 1997, 44. Knidos örnekleri için bk. Doksanaltı 1997, 13, 235.

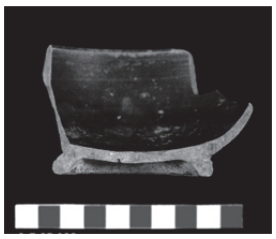

Fig. 33a. *Derin Yarımküre Kâse* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

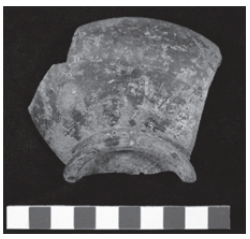

Fig. 33b. *Derin Yarımküre Kâse* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

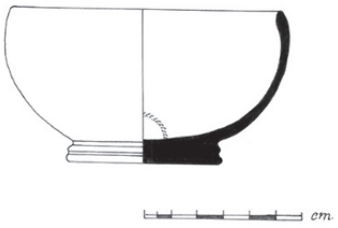

Fig. 33c. *Derin Yarımküre Kâse* (Çizim: B. Özdilek)

dir[106]. Bu forma ve hamur ile astara sahip benzer örnekler[107] M.Ö. II. yüzyıla tarihlenirler[108].

2. Kâseler

2.1. Derin Yarımküre Kâse:

Bu kâseler, Hellenistik Dönem'de yoğun olarak kullanılan bir kap türüdür[109]. Echinus tipi kâselerin M.Ö. IV. yüzyıldan M.Ö. III. yüzyıla kadar[110] kullanımından sonra, Echinus Kâseler yerini yarımküre formlu kâselere bırakmıştır[111]. M.Ö. II. yüzyılda H. A. Thompson'un (1934, 370, D 7) D Grubu olarak sınıfladığı, kaidesi profilli, tondo'sunda palmet ve rulet bezemesi olan bu formlar karşımıza çıkar[112]. Attika üretimleri dışında özellikle Batı Anadolu'da, bu kâselerin yerel üretimlerinin yapıldığı bilinmektedir. Hamur renkleri ve astarları, Attika örneklerine göre daha özensizdir.

Andriake'den ele geçen "*Derin Yarımküre Kâsenin*" yarıya yakını sağlam olarak ele geçmiştir (Fig. 33a, b, c). Kâse form yapısına göre, tipolojik gelişimi içerisinde en geçe tarihlenen özellikler göstermektedir. Erken Hellenistik Dönem'de kalın olan cidar, sonraları daha ince bir hal almakta ve kabın içe dönük ağız profili, geç dönemde daha da düzleşmektedir. Kaidesi alçak ve iki dış bükey profil ile şekillendirilmiştir[113]. Hamur rengi pembe olup mika katkılıdır[114]. Kâsenin iç kısmı siyah astarla kaplanmış, dış yüzeyi fırınlama hatasından dolayı istenilen siyah renk yerine alacalı olarak, üst yarıya yakını kırmızımsı bir astara, alt yarısı da koyu gri hareli astara sahiptir (Fig. 33b). Ayrıca kap daldırılarak astarlanırken, ustanın parmak izleri kabın üzerinde kalmıştır. Kâsenin ortasında küçük daire şeklinde bir rulet bezemesi bulunur. Gerek katkılı hamur ve özensiz astar yapısı, gerekse Patara seramikleri içerisinde taklit Atina kaplarıyla hamur yapısının benzer oluşu[115] Andriake örneğinin ithal bir malzemeden çok yerel bir ürün olduğunu düşündürmektedir. Fig. 33 benzer örnekler ışığında M.Ö. II. yüzyıl sonlarına tarihlenir[116].

---

106 Doksanaltı 1997, 48 çiz. 52, 53.

107 Benzer örnek için bk. Rotroff 1997, 402 no: 1603; Meriç 2003, lev. XLIX no: 1.

108 Thompson 1934, E19, E21; Edwards 1975 pl. 45 no: 104-105; Gassner 1997, 44.

109 Edwards 1975, 29-31; Rotroff 1997, 156-168.

110 Işın 2008, 163.

111 Rotroff 1997, 162; Işın 2008, 158- 171.

112 Rotroff 1997, 164 pl. 1042.

113 Benzer örnekler için bk. Rotroff 1997, 165 pl. 1045.

114 Hamur: 7,5 YR 7/6 reddish yellow. Astar: Kâsenin iç kısmında Gley 1 2,5/N. Kâsenin arka yüzünde iki renk astar bulunur. 10 R 6/6 light red ile 7,5 YR 4/1 dark grey.

115 Işın 2006, 98; 2007, 142.

116 Rotroff 1997, 162 res. 63 lev. 104; Doksanaltı 2003, 30; Kassab Tezgör 2003, 41.

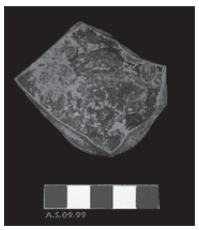

Fig. 34a. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

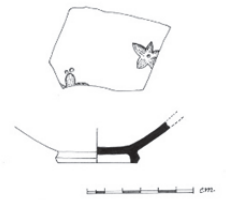

Fig. 34b. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (Çizim: B. Özdilek)

Fig. 35a. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

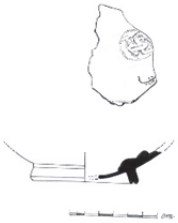

Fig. 35b. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (Çizim: B. Özdilek)

2.3. Knidos Damga ve Rölyef Dekorlu Kâseler[117] **:**

İçki ve servis kabı olan bu kaplardan, sinagog kazılarında 5 adet ele geçmiştir. Batı Anadolu Bölgesi'nden iyi tanınmakta olan bu grup[118], 1985 yılında Knidos'tan ele geçen kandiller ile aynı hamur, kil ve üretim tekniğinde olması nedeniyle Knidos yerel üretimi olarak kabul edilmiş ve Knidos kâseleri olarak adlandırılmıştır[119]. Bazılarının kulpları pi harfi formunda olduğu için "*Π Kulplu Kâse*" olarak da adlandırılmaktadır. Patara'dan ele geçen kalıp örnekleri ışığında, yapılan toprak analizleri ile de Knidos gri hamurlu örneklerin Patara'da taklitlerinin yapıldığı düşünülmüş[120], yapılan kil analizlerinde pi kulplu kâselerden bezemesiz örneğin Karadere kumu, diğer örneklerden birinin hamur özellikleri ise Demre-Kalkan'dan alınan hamurla benzerlik göstermektedir[121].

Andriake'den ele geçen örneklerin genellikle gövdesinin alt bölümleri ele geçmiş, bunlarla birlikte sadece birkaç "*Π Kulbu*" ayrıca ele geçtiği için, bu çalışmada, "*Knidos damga ve rölyef dekorlu kâse*" olarak da isimlendirilmişlerdir. Kâsenin dikey ve hafifçe içe dönük yüksek bir ağız kısmı bulunur. Gövde koniktir ve keskin profilli bir açı oluşturmaktadır. Halka kaideye sahiptir. İnce cidarlıdır. Kulpları ilmek yaparak yukarıya doğru yükseltilmiştir. Hamur rengi turuncu ya da gri renklidir[122]. Kâselerin içi ile dudağın dış kısımları astarlanmıştır. Kâsenin yapımında ve bezemesinde tüm seramik teknikleri kullanılmıştır. Kâseler çarkta yapılmış olup, iç kısmında; lotus, palmet, asma yaprağı ve rozet gibi bitkisel damga tekniğinde yapılan bezemeler ve rulet süslemeleri yaygın olarak kullanılır. Ayrıca aynı kâselerin içerisi aplik tekniğinde uygulanan kurbağa motifi ile süslenmişlerdir[123]. Kalıp birlikteliğine bağlı olarak kurbağaların hepsi benzer şekilde dışa dönük olarak betimlenmiştir. Tabağın içerisinde yer alan lotus ve kurbağa sanki bir göl görüntüsünü hatırlatmaktadır. Bu kâseler içki kapları olduğu için, süslemelerde su ile ilgili temalara yer verilmiştir. Bu kapların asıl üretim yeri Knidos olup, hemen hemen her bölgede ele geçen bu kâselerin[124] lokal Knidos üretimi dışında taklitleri de bulunmakta-

[117] Kögler 1996, 6; Doksanaltı 2007, 8-14.

[118] Rotroff 1997, 233-234; Kögler 1996, 64; Kögler 2014, 157; Doksanaltı 2003, 27-28.

[119] Doksanaltı 2007, 15 vdd.; Kögler 2014 , 61-64 pl. 20, 1-4.

[120] Işın 2008, 169 vd.; Ünlütürk 2011, 142 kat. no: 3.

[121] Ünlütürk 2011, 125 vd.

[122] Doksanaltı 2003, 28.

[123] Atina, Knidos ve Patara'dan bilinen örnekler dışında Kaunos'tan da kurbağa ve palmetli örnekler ele geçmiştir. Bk. Schmalz 1994, 221 no: 56.

[124] Benzer örnekler için bk. Rotroff 1997, no: 1579 pl. 124, 148; Müller-Wiener 1985, 47 fig. 31 ; Müller-Wiener 1985, 47 fig. 31; Schmalz 1994, 221 no: 56; Kenrick 1985, 126-127, 170-171; Lang-Auinger 1996, no: 32; Mitsopoulos-Leon 1991, A63.

dır[125] ve en yaygın kullanıldığı dönem M.Ö. II. yüzyıldır[126]. M.Ö. I. yüzyıla kadar da kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapılan analojiye göre, sinagogtan ele geçen örneklerden ithal olanlar M.Ö. II. yüzyıl, yerel üretimleri ise, M.Ö. I. yüzyıla tarihlenebilir. Benzer kâseler Patara kazılarından da ele geçmiştir[127].

Fig. 34a, b numaralı "*ΠI Kulplu Kâsenin*" alçak halka kaidesi bulunmaktadır**.** Kâsenin sadece alt kısmı ele geçmiş olup, damga tekniğinde yapılmış, çizgili yapraklara sahip iki lotus bezemesi korunmuştur. Kırmızımsı sarı renkli, mika ve kireç katkılı hamur yerel özellikler gösterir[128]. Fırınlanınca gri renk alan hamurun üzerine çok koyu kahverengi astar uygulanmıştır. Bu gruptaki kâselerin genellikle içi ve dudak kısmı astarlanmış olup, Andriake örneklerinde de bu uygulama görülmektedir.

Fig. 35a, b numaralı "*ΠI Kulplu Kâsenin*" kaidesi geniş, alçak açılır formdadır. Kâse, yükselmeye başladığı bölümden itibaren kırılmıştır. Kâsenin içerisinde ve kaidenin hizasında bir kurbağa figürü bulunur. Kurbağanın yanında ise, çizgisel ve olasılıkla asma dalı bezemesi yapılmıştır. Hamur iyi pişmiş, mika ve kireç katkılı, rengi açık gri olup, üzeri gri astarlıdır[129]. Bu kaplar keskin hatlarıyla metal kapları taklit eder, bu yüzden de yaygın olarak siyah-gri metallik astar uygulanmıştır[130].

Fig. 36a, b numaralı *ΠI Kulplu Kâse*, Andriake buluntuları içerisinde en iyi korunan örneklerdendir. Geniş, halka kaidelidir. Tabanında bir yiv bulunur ve dışa açılan bir formu vardır. Diğer örneklere göre daha ince cidarlı ve daha yayvan, geniş bir formu vardır. Tabağın içerisinde dışarıya yönelmiş bir kurbağa, yanında insizasyon şeklinde asma dalı bezemesi ve rulet bezemesi bulunur, tabağın diğer köşesinde damga şeklinde palmet bezemesi yapılmıştır. Hamur rengi açık gri, üzerinde mat siyah astar vardır[131].

Fig. 37a, b numaralı "*ΠI Kulplu Kâsenin*" kaidesi ve kurbağanın aplik edildiği bölüm ele geçmiştir. Kaide alçak ve halka şeklindedir. Tabanında bir yiv bulunur ve dışa açılan bir formu vardır. Cidarı incedir. Aplik kurbağa etrafında kazıma tekniğinde yapılmış çizgisel bezeme ve damga palmet yaprağının bir bölümü gözükmektedir. Hamur kırmızımsı sarı ve yoğun mikalıdır[132]. Üzerindeki astar açık

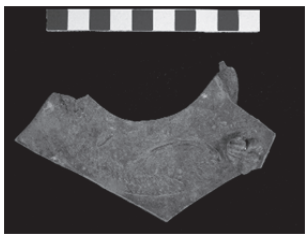

Fig. 36a. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

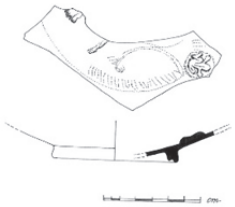

Fig. 36b. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (Çizim: B. Özdilek)

Fig. 37a. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

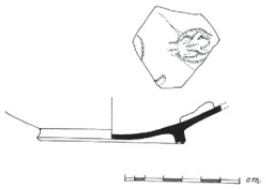

Fig. 37b. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (Çizim B. Özdilek)

[125] Knidos seramiklerinin ithalatı, ihracat için bk. Kögler 2005, 50-60; taklitleri için bk. Işın 2008, 169, 32-34.
[126] Doksanaltı 2003, 27-35; Kassab Tezgör 2003, 35-43; Kögler 2014, 157-175.
[127] Işın 2007, 145-147; 2008, 167 no: 29-31.
[128] Hamur: 7,5 YR, 7/8 reddish yellow. Astar: 7,5 YR, 2,5/3 very dark brown.
[129] Hamur: Gley 1,6/N grey. Astar: Gley 15/N grey. Astarı iyi korunmamıştır.
[130] Doksanaltı 2003, 28.
[131] Hamur: Gley 1,6/N grey. Astar: Gley 14/N dark grey.
[132] Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow.

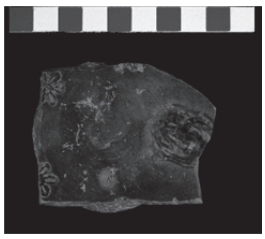

Fig. 38a. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi).

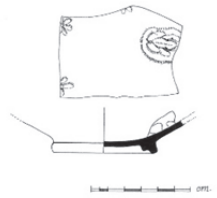

Fig. 38b. *Knidos Damga ve Aplikli Karınlı Kâse* (Çizim: B. Özdilek)

kırmızıdır[133].

Fig. 38a, b numaralı bu örnek "*II Kulplu Kâselerin"* içerisinde en iyi korunmuş örnektir. Aplik kurbağanın etrafında damga şeklinde üç tane rozet motifiyle bezenmiştir. Gri hamurlu olup[134], üzeri siyah astarla kaplanmıştır.

3. Kabartmalı Seramik

Kabartmalı seramikler arasında; oinophoros, silindir formlu testi, amphora'lar, boyunlu amphora'lar, pelike'ler, yonca ağızlı testi, kulplu çanaklar, tabak, skyphoi, lagynoi türü kap formları tercih edilmiştir. İlk kez 1909 yılında bu kapların üretim tekniği ve sınıflandırılması yapılmıştır[135]. Kabın üzerindeki dikey çizgi, bu kapların 2 parçalı kalıpla yapıldığını göstermektedir. Her iki yarım kalıp, kille sıvanıp doldurulur ve kalıpların kenarlarındaki bağlantı yerlerinden birleştirilir. Kabartmalı kapların benzerleri Mısır'dan da ele geçmiştir ve M.Ö. III. - M.Ö. I. yüzyıllar arasında, Ptolemaioslar Dönemi'nde üretilmiştir. Oinophoros'lar kabartmalı oluşlarıyla teknik açısından Mısır fayanslarına benzetilmiştir. Üretim teknikleri ise Megara ve kurşun glazürlü kapların üretimi ile özdeştir.

Fig. 39a. (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

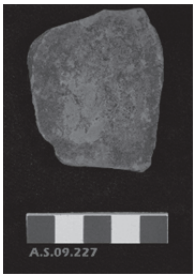

Fig. 39b. *Kabartmalı Seramik (Pergamon?)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Bu örnekler Anadolu'da Pergamon ve Knidos olmak üzere iki merkezde üretilmişlerdir. Bu kentlerde üretilen örnekler yapım teknikleri ile benzer, ancak form olarak birbirinden ayrılırlar. Oinophoros'ların üretimi; teknik, malzeme ve bezeme olarak kandil atölyesiyle bağlantılıdır[136]. Knidos kapları siyah astarlarıyla metal üretimi örneklerle benzetilirler. Knidos örnekleri, pek çok büyük boylu kaba oranla, daha küçük olmalarına rağmen, asıl kalın cidarlı ve kaba olmalarıyla onlardan ayrılmaktadırlar[137]. Yüksek kabartmaları, güçlü, yuvarlak tasvirleriyle, Pergamon' daki ince tarzlı kabartmalı kaplardan ayrılırlar. Knidos'taki kapların kulpları burgu kulptur, Pergamon'da ise kulplar düzdür.

Andriake'den ele geçen bu örnek "*Kabartmalı Seramik*" grubuna ait olup, kalıp tekniğinde yapılmış bir kabın parçası olabilir (Fig. 39). Kalıp tekniğinde yapılan kabartmalı, çok çeşitli seramik kapların en önemlileri oinophoros'lardır. Bu kabın formundan, dik bir kaba ait olduğu anlaşılmaktadır. Oinophoros'lar, şarap ihtiva eden kaplar olmaları nedeniyle, üzerindeki bezeme konuları da genellikle Dionysos ve onun eşlikçileri Satyros, Silenos, Mainad, doğada geçen bağ bozumu ile ilgili bukolik anlatımlardır[138]. Ele geçen bu parça üzerinde çok sayıda girinti ve çıkıntı ile farklı yönlere uzanan kumaş dokusu yapılmış olabilir. Kabartmanın

---

133 Astar: 2,5 YR, 6/8 light red.

134 Hamur: Gley 1,6/N grey. Astar: Gley 12,5/N.

135 Konuya ilişkin olarak bk. Mandel 1988, 99.

136 Mandel 1988,101.

137 Mandel 1988, 99.

138 Schäfer 1968, 64-95; Mandel 1988, 43-73.

küçük bir parça halinde olması sebebiyle, tam olarak ne olduğu anlaşılamamakta fakat olasılıkla giysi kıvrımı olabileceği düşünülmektedir. Benzer örnekler, Pergamon'dan oinophoros kaplar üzerindeki çeşitli mitolojik konulu figürlerin giysi düzenlenişinde izlenmektedir[139]. Hamur sarı ve mikalı olup, üzerinde siyah parlak astar bulunur[140]. Bu özellikler Pergamon seramiklerinin hamur özellikleridir[141].

4. Aplike Seramik

Aplik örneklerine; ilk kez M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Güney İtalya'da "*Gnathia Seramikleri*" olarak adlandırılan grup üzerinde rastlanmaktadır[142]. Batı Anadolu'da ise çoğunlukla Pergamon[143], Knidos[144], Ephesos[145] kentlerinde üretilen seramikler içerisinde karşımıza çıkar. Aplikli seramik grubunun üretimi tüm Akdeniz havzasına yayılmış olup, Hellenistik Dönem'de, M.Ö. III. yüzyılda görülmeye başlamış ve M.S. I. yüzyılın sonuna kadar süregelmiştir[146]. Ele geçen örnekler arasında Knidos tipi kandiller üzerindeki kalp yaprakları[147], "*Π Kulplu Kâselerin*" içerisinde yer alan kurbağa motifleri[148] en yaygın olarak kullanılan aplik örnekleridir. Ayrıca, içki kaplarının tutamakları, kulpları, boyun kısımlarında[149] ve madalyonlu kâseler[150] içerisinde büstler, portreler, dionizyak figür aplikleri sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Fig. 40a. *Aplikli Seramik (Ephesos?)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi).

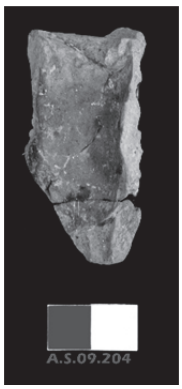

Fig. 40b. *Aplikli Seramik (Ephesos?)* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

Andriake'den ele geçen bu seramik parçasının (Fig. 40a) iki katlı hamur yapısı, onun aplik seramik olduğunu göstermektedir. Kabartmada ¾ profilden verilmiş bir kadın başı bulunur. Bu kadın, yüksek polos'lu bir tanrıçadır.

Kırık olarak ele geçen parçanın, bir portre aplik mi[151] olduğunu yoksa başın devamının olup olmadığını bilemiyoruz. Seramiğin iç kısmının da astarlı olması daldırma tekniğinden kaynaklanmaktadır. Kabartmanın iç kısmındaki hamurun düzgün olmaması dikkat çekicidir ve aplik olasılıkla kapalı bir kaba ait olabilir. Seramiğin profilinden de anlaşıldığı üzere fazla geniş bir çapa sahip olmayan, silindirik bir kabın dudak veya boyun kısmına aplike edilmiş olduğu düşünülmektedir[152] (Fig. 40b).

---

139 Mandel 1988, Typen Tafel I, no: 1-2.
140 Hamur: 5 YR 7/6 reddish yellow. Astar: Gley 12,5/N black.
141 Genel olarak bk. Schäfer 1968.
142 Schmidt 1990, 59-78; 1991, 101-130.
143 Hübner 1993; Meriç 2002, 31.
144 Kögler – Mandel 2004, 81-93; Kögler 2012/2013, 207-226.
145 Ephesos seramikleri için bk. Mitsopoulou-Leon 1991; Meriç 2002.
146 Hübner 1997, 260; Mandel 1988, 102.
147 Hellenistik Dönem'de bu kandil atölyesi M.Ö. I. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yeniden üretime geçmiş, kandil ihraç eden bir atölye haline gelmiştir: Mandel 1988, 100.
148 Kögler 1996, lev. 20, 4.
149 Hübner 1993, taf. 10.
150 Hübner 1993, taf. 1; Rotroff 1997, 235.
151 Portre aplik örnekler için bk. Hübner 1993, taf. 2-3.
152 Oinophoros türü kaplar için bk. Mandel 1988.

Polos'unun üzeri ışın şeklinde lotus yapraklarıyla bezenmiştir. Lotus kabartmalı seramiklerde, megara kâselerinde sıkça kullanılan dönemin modasına uygun bir floral bezeme öğesidir. Polos'unun üzerinde, olasılıkla yanlara doğru uzanmakta olan bir örtü vardır. Saçları dalgalı, ortadan ikiye ayrılmış olup, arkada toplanmıştır. Yüzü üçgen, elmacık kemikleri çıkık, çenesi dolgundur. Etli gözkapakları bulunur. Uzun düz burnu vardır ve dudakları dolgun, hafif aralık durmaktadır. Anlatılan yüz işlenişiyle Hellenistik özellikler göstermektedir. Kabartma aplik ile aplik edildiği kabın hamuru gri olup, üzeri siyah firnis'le kaplanmıştır[153].

Anadolu'da yüksek polos'uyla Phrygia Kybelesi[154] erken dönemden beri bilinen bir tanrıçadır. Kybele dışında da diğer tanrıçaların, Artemis[155] Demeter[156] ve Aphrodite'nin de polos'lu[157] ikonografileri karşımıza çıkmaktadır. İkonografik olarak aplik seramikler üzerindeki tanrı betimleri İsis, Serapis, Leto[158], Athena[159], Dioskurlar, Pan[160], Dionysos[161], Aphrodite[162], Hera'dır. Knidos'ta ise; tanrıça Aphrodite Euploia yazıtlı bir seramik üzerinde tasvir edilmiştir[163]. Knidos'ta Demeter'e adanmış bir kutsal alan[164], Pergamon'da da Kybele'ye adanmış bir kült alanı bulunur[165]. Andriake'den ele geçen örneğin benzerinin bulunamaması nedeniyle, Hellenistik Dönem'e ait diğer eserlerle yapılan stilistik ve ikonografik karşılaştırmalara göre[166], Ephesos'tan ele geçen yüksek polos'lu bir Kybele[167] ile yapılan karşılaştırma sonucunda, Andriake örneğinin olasılıkla Kybele olabileceği düşünülmektedir.

Andriake'den ele geçen örneğin hamur, kil, ve firnis özelliklerinin sinagogtan ele geçen diğer örneklerle karşılaştırılması sonucunda, özellikle Ephesos tipi kandiller ve Ephesos üretimi olduğu düşünülen masklı kandille (Fig. 27) aynı olduğu gözlemlenmiştir. Ephesos'ta kültü bulunan Kybele'nin varlığı bu kabartmadaki tanrıçanın Kybele olma olasılığını düşündürmekte[168], diğer yandan da hamur ve firnis özellikleriyle de Ephesos üretimi olabileceğini akla getirmektedir. Aplikli gri seramik örnekler ve kabartmanın stilistik özelliklerine göre, M.Ö. II. yüzyılın ortasına tarihlenebilir[169].

---

153 Hamur: Gley 1,6/N Gray. Astar: Gley 23/10 B very dark bluish gray.

154 Işık 2012, 337. Hellenistik Dönem Kybelesi: Müller 2006, 131-136; Işık 2012, lev. 60.

155 Işık 2012, lev. 375.

156 Işık 2012, lev. 72.

157 Işık 2012, lev. 466, 467.

158 Rotroff 1997, pl. 129.

159 Hübner 1993, 198 taf. 40.

160 Hübner 1993, 199 taf. 43.

161 Rotroff 1997, pl. 1767.

162 Hübner 1993, 201 taf. 49.

163 Mandel 1988, 123.

164 Bailey 1975, 124.

165 Radt-Nohlen 1978.

166 Kybele için bk. Thompson *et al.* 1987, 100 vdd, lev. 17, T 1547. Terrakotta yüksekçe polos'lu tanrıçanın kimliği bu makalede de tartışılmış, bu şekilde polos'un varlığı doğulu özellik olarak yorumlanarak, Kybele olduğu düşünülmüştür.

167 Meriç 2002, 142 TK1.

168 Soykal 1998.

169 Aplikli gri seramik örnekler için bk. Schäfer 1968, 64; Rotroff 1997, 405 no: 1631.

5. İnce Cidarlı Seramikler[170]

5.1. Bardak

Andriake'den ele geçen örnek bir bardak formudur. Bardak formları genellikle dudak gövde ve profillerine göre sınıflandırılmışlardır[171].

İnce cidarlı seramik grubu, yaklaşık 1 mm. kalınlığındadır. Bu kadar ince cidarlı örneklerin elle çarkta şekillendirilmesi oldukça güçtür. Bütün formlarda kulplar sonradan kaba yapıştırılır. Süslemeleri rulet ya da "*barbotine*" tekniğinde olabilir[172]. Bu kapların genel bezeme karakteristiği, yüzeyinin kalıp tekniğinde pütürlü, nokta bezekler ya da kum taneleri şeklinde bezenmesidir. Hamurları gri, pembe, sarı, renkte olabiliyor. Bu gruptaki örnekler içki kaplarıdır. Bazıları küçük kulpsuz bardaklar, bazıları ise iki dikey kulplu fincanlardır. Bu grup kaplar, keskin profilleri ve ince cidarlarıyla metal kapların kopyalarıdır[173]. Kuzey İtalya kentleri Campania ve Arretine'de M.Ö. 100'den-M.S. 100'e kadar sıkça kullanılan bu masa kapları sigillata ürünlerin yeni üretim akımı olup, dönemin modası olmuştur[174].

Fig. 41a. *İnce Cidarlı Bardak* (B. Özdilek, Myra-Andriake Kazı Arşivi)

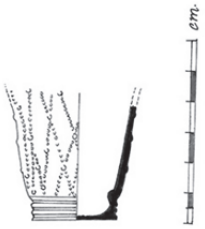

Fig. 41b. *İnce Cidarlı Bardak* (Çizim: B. Özdilek)

Bu grup kapların M.Ö. I. yüzyıl sonundan itibaren tüm Batı Akdeniz'de, İtalya[175] ve Batı İonia'da üretildiği bilinmektedir[176]. İtalya ince cidarlı[177] olanlar ile Kıbrıs[178] , Ephesos[179] Knidos örnekleri de[180], M.Ö. II. yüzyılın ikinci çeyreğinden başlayarak M.S. I. yüzyıla kadar üretilmektedir[181].

Andriake Sinagogu'ndan, "*ince cidarlı kaplar*" sınıfından[182], bezemeli sigilatalar ile benzer, kalıp yapım tekniğinde yapılmış, bir bardak ele geçmiştir. Andriake'den ele geçen bardağın cidarı oldukça ince olup, üzerinde birbiriyle kesişen çizgiler sepet şeklinde oluşturulmuştur ve kesiştikleri yerlerde nokta bezemeleri bulunmaktadır (Fig. 41a, b). Hamuru kırmızımsı sarı renkli ve kahverengi astarlıdır[183]. Bardağın iç kısmında çark izleri görülmektedir. Kaidesinde profiller bulunur. Andriake örneğine benzer bardak örnekleri, Ventimiglia kazılarından çıkmıştır ve şimdi Royal Ontario Museum'da saklanmaktadır[184]. Ayrıca diğer benzerleri,

---

170 Hayes 1997, 67.
171 Meriç 2002, 70 vd.
172 Anderson-Stojanović 1992, 36; Meriç 2002, 70.
173 Anderson-Stojanović 1992, 35.
174 Anderson-Stojanović 1992, 35.
175 Anderson-Stojanović 1992, 35.
176 Rotroff 1997, 235.
177 Hayes 1991, 63.
178 Hayes 1991, 63 vd.
179 Meriç 2002, 75 taf. 31, K 347, K 348.
180 Doksanaltı 2006, 24-31.
181 Anderson-Stojanović 1992, 36.
182 Doksanaltı 2006, 24-31.
183 Hamur: 7,5 YR 7/6 reddish yellow. Astar: 7,5 YR 5/6 strong brown.
184 Hayes 1976, 9 res. 2,28.

Stobi'den[185], Ephesos'tan[186], Perge'den ele geçmiştir[187]. Andriake örneği ile Knidos örnekleri benzerdir. Ele geçen benzer örnekler M.Ö. I - M.S. I. yüzyıl, Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi'ne tarihlenir[188].

Sonuç

Makale kapsamında değerlendirilen seramikler M.S. V-VI. yüzyıla tarihlenen Andriake Sinagogu'nun apsis'i tabanında yer alan ana kaya arasındaki boşlukları kapatan dolgu içerisinden ele geçmiştir: Büyük bir kısmı tüme yakın olarak nitelendirebileceğimiz seramikler, boşlukları daha kolay doldurabilmesi için dolgu toprakla karıştırılmıştır. Bu toprak dolgu içerisinde; Batı Anadolu bölgesinin "*gri ve siyah astarlı seramikleri*"[189] yoğunluktadır[190]. Toprak dolgu içerisinden ele geçen diğer ithal grup ise Roma Dönemi'nin lüks masa kapları içerisinde değerlendirilen Doğu ve Batı sigilata örnekleridir. Aynı dolgudan daha az miktarda günlük kullanım seramiği ele geçmiştir. Az miktarda günlük kullanım seramiğinin bulunmuş olması, Andriake'nin, diğer iç bölgelerde kalan Lykia kentlerinden farklı olarak[191], ithal malzemeye daha rahat ulaşılmasını sağlayan liman yerleşimi olmasıyla da açıklanabilir.

Bu çalışmada sinagog dolgusu içerisinden seçilen kandil, kâse, tabak, bardak formları ile kalıp ve aplik tekniği kullanılarak bezenen seramiklere ait parçalar ışığında Andriake'nin Hellenistik ve Roma Dönemi seramik geleneği yorumlanmaya çalışılmıştır.

Seramiklerin incelenmesi sonucunda, diğer formlara kıyasla sayısal açıdan yoğunluk gösteren kandillerde Ephesos üretimi örnekler M.Ö. II. yüzyıl ile M.S. I. yüzyıl arasına, Knidos üretimleri ise M.Ö. II-I. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Hellenistik çark yapımı, "*yuvarlak omuzlu*" kandil form özellikleriyle Pitane atölyesinin örnekleriyle benzerlik göstermiş ve M.Ö. III. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Kandil tipolojisi içerisinde tek bir parçayla örneklenen çok burunlu kandil Hellenistik Dönem'e ait olup hamur-astar yapısı nedeniyle kesin olmamakla birlikte Pergamon atölyesiyle ilişkilendirilebilir. M.S. IV. yüzyıla tarihlendirilen Geç Roma Dönemi kandili de tip, bezeme ve hamur-astar yapısıyla yine Batı Anadolu atölyeleriyle bağlantılı olmalıdır.

İthal malzeme grubu içerisinde Knidos üretimi "*Π Kulplu Kâseler*" gerek hamur-astar yapısı gerekse tondo'daki kurbağa, lotus ve palmet bezemeleriyle M.Ö. II-I. yüzyıla tarihlendirilir. Tabak formu olarak ise siyah firnis'li kaide parçası M.Ö. I. yüzyıla tarihlendirilip, Batı Anadolu üretimi olarak yorumlanmıştır. Yine tek bir parçayla örneklenen tabak formu içerisindeki siyah firnis'le kaplı kaide Batı Anadolu üretimi olmalıdır. Bardak grubu içerisinde barbotin tekniğinde bezenen ve M.S. I. yüzyıla tarihlenen tek parça dönemin moda formlarından biri olarak Andriake sinagog seramikleri içerisinde örneklenir. İthal seramikler içerisinde değerlendirilen bu formlar dışında

---

185 Stobi'den ele geçen erken ince cidarlı seramiklerin İtalya'dan ithal edildiği düşünülmektedir. Bk. Anderson-Stojanović 1992, 36 no: 147.

186 Mitsopoulou-Leon 1970, 514 lev. 7-D.

187 Fırat 2003, 95 lev. LXVIII: 1.

188 Mitsopoulou-Leon 1970, 523.

189 Mitsopoulou-Leon 1991, 78; Meriç 2002, 39.

190 Sinagog kazıları sırasında ele geçen etüdlük ve envanterlik seramiğin çoğunluğu Hellenistik Dönem'e tarihlenen buluntuları içerisinde kandillerin yoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Bk. Çevik *et al.* 2010 b-, 414; Özdilek 2011.

191 Örneğin Rhodiapolis Kazıları'ndan çok yoğun miktarda günlük kullanım seramikleri ele geçmiştir. Bk. Fırıncı 2010. Patara kentindeki günlük kullanım seramikleri için bk. Özdemir 2009.

kalıp ve aplike tekniğinde yapılan iki figürlü parça da yer alır. Kybele olarak yorumlanan ve olasılıkla oinophoros'a ait olan örnek M.Ö. II. yüzyıla, siyah firnis'li ve giysiye ait olan parça M.Ö. II-I. yüzyıla aittir. İkonografik değerlendirme neticesinde Kybele olarak yorumlanan parça Batı Anadolu'da ana tanrıça kültünün geleneksel varlığı dikkate alındığında şaşırtıcı değildir.

Makale kapsamında değerlendirilen seramikler içerisinde form yapısı olarak ithal malzemeler ile benzer, ancak hamur-astar niteliğiyle farklılık gösteren örnekler ise, yerel üretim kapsamında değerlendirilmiştir. Yerel malzeme grubu içerisinde Çark üretimi, "*çift konik omuzlu-geniş burunlu*" kandiller form özelliklerine göre, M.Ö. III. yüzyıla tarihlenen bu örnekler ise hamur-astar özelliklerine göre Lykia'nın yerel atölyelerine ait olabilir.

Kâse grubu içerisinde, derin yarımküre kâse, form olarak Atina ve Batı Anadolu örnekleriyle benzerlik göstermekte, hamur ve astarının kalitesiz olması sebebiyle de yerel üretim olabileceği düşünülmektedir, M.Ö. II. yüzyılın sonlarına aittir. Yine kâse grubu içerisinde, Knidos üretimi "*ΠΙ Kulplu Kaseler*"den turuncu hamurlu ve kahverengiye yakın astarlı örneklerin Patara yerel üretimleriyle benzerlik göstermesi, ithal Knidos kâselerinin Lykia Bölgesi'nde de üretildiğini düşündürmüştür. Yerel olarak tanımlanan parçalar M.Ö. II. yüzyıla tarihlendirilen ithal Knidos örneklerinden daha geç bir döneme (M.Ö. II. yüzyıldan ziyade M.Ö. I. yüzyıla) tarihlendirilebilirler.

Yerel Lykia Bölgesi seramikleri değerlendirildiğinde; Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi'ne gelindiğinde, Lykia Bölgesi kentlerinden özellikle Patara'da üretildiği düşünülen "*ΠΙ Kulplu Kâseler*" gibi Batı Anadolu'ya has kap formlarının Andriake kentinde farklı hamur-astar yapısında ele geçmesi, Hellenistik Dönem'de moda olan formların Lykia kentlerinde de üretildiğini düşündürmektedir. Bu kapsamda Patara'da ele geçen seramiklere yönelik yapılan analiz çalışmalarında "*ΠΙ kulplu Kâselerden*" bir örneğin kilinin Demre-Kalkan'dan alınan kille benzerlik göstermesi önemlidir[192]. Myros Vadisi kil analizlerinde Demre kilinin bol demir içerikli kırmızı yapıya sahip olduğu, ayrıca pişirildiğinde küçüldüğü ve çatlamalar meydana geldiği gözlemlenmiştir. Üretimde sıkıntı yaratacak olan bu deformasyanu engellemek için olasılıkla Lykia Bölgesi'ndeki diğer yataklardan alınan killerin de Myros Vadisi kiliyle karıştırılarak kullanıldığı düşünebilir.

Yapılan incelemeler neticesinde, ithal malzemenin Batı Anadolu'daki üretim merkezleri içerisinde öne çıkan Knidos, Pergamon ve Ephesos'a ait olduğu gözlemlenmiştir. Lykia Bölgesi'nde; Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi'ne gelindiğinde farklı seramik gruplarının ithalatının[193]; Hellas ve Adalardan daha çok Knidos, Pergamon ve Ephesos gibi Batı Anadolu'dan yapılmış olduğu tespit edilebilmektedir[194].

Yerel olduğu düşünülen malzemenin ise özellikle Patara'dan ele geçen ve yerel üretim olarak tanımlanan formlarla (*ΠΙ kulplu kâseler, lykion*'lar[195], *unguentarium*'lar[196] *ve amphora*[197]) olan benzerliği olasılıkla Patara ile süre gelmiş olan bir seramik alışverişi sürecini, buna ek olarak da ortak kil yataklarının kullanılmış olabileceğini düşündürür. Ancak, araştırma ve kazı tarihçesi henüz yeni olan Andriake kenti seramiklerine yönelik ulaşılan bu ön değerlendirme sonuçları kazılarda ele

---

192 Patara yerel üretim seramiklerinin analizi için bk. Ünlütürk 2011.

193 Sinagog kazılarından ele geçen *terra sigilata* örnekleri de incelenmiş olup, bu örneklerin bir bölümün Batı Anadolu menşeili olduğu gözlemlenmiş ve bu gözlemler de ayrı bir çalışmada sunulacaktır.

194 Işın 2008, 157-171; 2011.

195 Işın 2002, 85-96.

196 Dündar 2008, 27-30.

197 Dündar 2012, 62-70.

geçen diğer seramik malzemenin tipolojik değerlendirmesi ve kil analizlerinin tamamlanmasıyla netleşecektir.

Andriake kentinin Hellenistik Dönemi'ne ait verileri son dönem çalışmalarına kadar kısıtlıydı. Antikçağ coğrafyacılardan Strabon, Myra'yı Hellenistik Dönem'de kurulan, Lykia Birliği'nin üç oy hakkına sahip 6 kentinden biri olarak anmaktadır[198]. Antikçağ yazarlarından Cassius Dio ve Appianos'ta Andrike limanından bahsetmişlerdir. Cassius Dio, Myra halkının Brutus'un generallini limanda tutukladıklarından, ardından da serbest bıraktıklarından bahsetmektedir[199]. Appianos ise, M.Ö. 42 yılında Brutus'un komutanı Lentulus Spinther'i para ve asker toplamak için Myra'ya gönderdiğini ve onun Andriake Limanı girişindeki zincirleri kırıp kenti işgal ettiğinden bahsetmektedir[200].

Antik yazarlar ve epigrafik veriler dışında, şimdiye kadar kentin Hellenistik Dönem'ine ait az sayıda arkeolojik kalıntı bilinmekteydi. Bu yapıların en belli başlıları Hellenistik Dönem'e ait olan savunma yapıları, surlar ve kulelerdir[201]. Hellenistik Dönem'de Lykia Bölgesi'nde Ptolemaioslar egemenlik kurmakta ve Limyra, Patara, Ksanthos ve Andriake'nin M.Ö. 197 yılında Seleukos Kralı III. Antiokhos tarafından ele geçirilmesi, Patara[202] gibi Andriake'nin de Ptolemaiosların askeri bir yerleşimi, garnizonu olduğunu düşündürmektedir[203]. Hellenistik Dönem'de var olan bu tehdide karşılık bu surların yapılmış olması muhtemeldir.

2009 yılında başlayan kazılarla Hellenistik Dönem'e ait arkeolojik veriler artmış ve Andriake Limanı ve kentinin, Geç Hellenistik Dönem'in öncesinde de etkin olarak kullanıldığı, yeni yapılan çalışmalarla belgelenmiştir. 2010 senesinde kazılan dükkânların doğusunda ortaya çıkarılan isodomik teknikteki duvar[204], 2009-2012 yılları arasında gerçekleştirilen kazılardan ele geçen 62 adet Hellenistik Dönem sikkesi[205] ve sinagogtan ele geçen, M.Ö. IV. yüzyılın sonuna ait 2 Aspendos sikkesi, granarium, onurlandırma anıtları ve de bu makale kapsamında değerlendirilen sinagogtan ele geçen ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen seramikler, kentin Roma Dönemi'ndeki önemi dışında[206], öncesinde de en az Patara kadar önemli bir liman olduğunu ortaya koymaktadır.

---

198 Strab. XIV. 3. 3. 192 vd.

199 Cass. Dio XL. 7. 34. 6.

200 App. *civ*. IV. 82.

201 Marksteiner 2008, 206; 2013, 182.

202 Dündar 2012, 11 vd.

203 Behrwald 2000, 62 dn. 99.

204 Çevik – Bulut 2010, 45.

205 Bulut-Şengül 2014, 81 vd.

206 Kazılar öncesi yapılan yüzey araştırmalarında, Andriake seramiklerinin yoğunlukla Roma ve Doğu Roma dönemlerine ait olduğu ve bu tarihlemenin, kentsel yapılaşmanın mimari tarihiyle örtüştüğü düşünülmüştür. Bk. Marksteiner 2006, 71-74; 2008, 205-216.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

App. *civ.* (= Appianus, *Bella Civilia*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Appian's Roman History*. Trans.: H. White, vols. I-IV. Cambridge – Massachusetts - London 1912-1913 (The Loeb Classical Library).

Cass. Dio (= Cassius Dio, *Rhomaika*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Cassius Dio, *Roman History*. Trans.: E. Cary – H. B. Foster, vols. I-IX. London 1914-1927 (The Loeb Classical Library).

Strab. (= Strabon, *Geographika*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika XII-XIII-XIV)*. Çev.: A. Pekman. İstanbul 1993.

Modern Literatür

Anderson-Stojanović 1992 V. R. Anderson-Stojanović, *Stobi: The Hellenistic and Roman Pottery*. New Jersey 1992.

Bailey 1975 D. M. Bailey, *A Catalogue of The Lamps in The British Museum Vol. I, Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps.* London 1975.

Bailey 1988 D. M. Bailey, *A Catalogue of The Lamps in The British Museum Vol. III, Roman Provincial Lamps.* London 1988.

Behwarld 2000 R, Behrwald, *Der Lykische Bund.* Bonn 2000.

Benndorf – Heberdey 1906 O. Benndorf – R. Heberdey, *Forschungen in Ephesos. 1. Der Viersäulenbau auf der Arkadianestrasse. Der Rundbau auf dem Panajirdagh. Erzstatue eines Griechischen Athleten. Studien am Artemision. Inschriftliche Zeugnisse über das Artemision.* Vienna 1906.

Bulut-Şengül 2014 S. Bulut-M. Şengül, "2009-2012 Yılları Andriake Kazı Sikkeleri ve Yerleşim Tarihine Katkıları" Ed. K. Dörtlük- O. Tekin-R. Boyraz Seyhan, *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi 25-28 Şubat 2013 Antalya Bildiriler.* İstanbul 2014.

Broneer 1930 O. Broneer, *Corinth IV. 2, Terracotta Lamps.* Cambridge 1930.

Bruneau 1965 P. Bruneau, "Chronique des Fouilles 1964". *BCH* LXXXIX (1965) 981-988.

Civelek 2001 A. Civelek, *Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir 2001.

Civelek 2008 A. Civelek, "Phokaia'da Bir Volütlü Kandil Atölyesi". *CollAn* VII (2008) 115-135.

Crowfoot *et al.* 1957 J. W. Crowfoot – G. M. Crowfoot – K. M. Kenyon, *The Objects from Samaria. Vol. 3 of Samaria-Sebaste Reports of the Work of the Joint Expedition in 1931-1933 and the British Expedition in 1935.* London 1957.

Çevik – Bulut 2010 N. Çevik – S. Bulut "İkinci Kazı Sezonunda Myra ve Limanı Andriake ". Ed. N. Çevik, *Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi.* Antalya (2010) 23-113.

Çevik *et al.* 2010a N. Çevik, S. Bulut, O. Tıbıkoğlu, B. Özdilek – A. Aygün, "Myra-Andriake

Kazılarında İlk Yıl/The First Season of Excavations in Myra and Andriake: 2009". *ANMED* 8 (2010) 55-62.

Çevik *et al.* 2010b — N. Çevik, S. Bulut, O. Tıbıkoğlu – B. Özdilek, "Myra ve Andriake Kazılarında İlk Yıl: 2009" *KST* XXXII (2010) 403-420.

Çevik *et al.* 2010c — N. Çevik, Ö. Çömezoğlu, H. S. Öztürk – İ. Türkoğlu, "Unique Discovery in Lycia: The Ancient Synagogue at Andriake, Port of Myra". *Adalya* XIII (2010) 335-366.

Doksanaltı 1997 — E. Doksanaltı, *Knidos Kap-Krio Kazı Alanı.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 2006.

Doksanaltı 2003 — E. Doksanaltı, "Knidos-Kap Krio Hellenistik Döneme Ait Kandiller". Ed. C. Abadie-Reynal, *Les Céramiques en Anatolie Aux Epoques Hellénistique et Romaine.* Paris (2003) 27-34.

Doksanaltı 2006 — E. Doksanaltı, "Knidos Kap Krio Buluntuları Işığında Knidos "İnce Cidarlı Seramiği". *İdol* 31 (2006) 24-31.

Doksanaltı 2007 — E. Doksanaltı, "Knidos Kap Krio Çalışmalarında Bulunan Sarnıç Buluntuları-Π Kulplu Kaseler". *İdol* 34 (2007) 8-14.

Dündar 2008 — E. Dündar, *Patara Unguentariumları. Patara IV.1*. İstanbul 2008.

Dündar 2012 — E. Dündar, *Patara Kazılarından Ele Geçen (1989-2010 Yılları) Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem Ticari Amphoralar ve Amphora Mühürleri.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2012.

Edwards 1975 — G. R. Edwards, *Corinthian Hellenistic Pottery, Corinth. Vol. VII/3.* Princeton - New Jersey 1975.

Fırat 2003 — N. Fırat, "Perge Konut Alanı Kullanım Seramiği". Ed. C. Abadie-Reynal, *Les Céramiques en Anatolie Aux Epoques Hellénistique et Romaine.* Paris (2003) 83-90.

Fırıncı 2010 — S. Fırıncı, *Rhodiapolis Seramikleri Roma Dönemi Pişirme Kapları 2006-2009 Buluntuları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2010.

Gassner 1997 — V. Gassner, *Das Südtor der Tetragonos- Agora: Keramik und Kleinfunde. Forschungen Ephesos, 13,* Vienne 1997.

Goethert-Polaschek 1985 — K. Goethert-Polaschek, *Katalog der Römischen Lampen des Rheinischen Landesmuseums Trier: Bildlampen und Sonderformen.* Mainz 1985.

Günay-Tuluk 2003 — G. Günay-Tuluk, "Ionia Bölgesindeki Hellenistik Döneme Ait Kandiller". Ed. C. Abadie-Reynal, *Les Céramiques en Anatolie Aux Epoques Hellénistique et Romaine.* Paris (2003) 17-26.

Gürler 2002 — B. Gürler, "Ephesos Lampen aus Metropolis/Ionien". *Jahreshefte des Österreishischen Archaeologischen Institutes in Wien* 71 (2002) 133-147.

Gürler 2003 — B. Gürler, "Ephesos Lampen im Museum von Tire". *Jahreshefte des Österreishischen Archaeologischen Institutes in Wien* 72 (2003) 123-131.

Hayes 1976 — J. W. Hayes, *Pottery in the Royal Ontario Museum.* Toronto 1976.

Hayes 1991 — J. W. Hayes, *The Hellenistic and Roman Pottery, Paphos, Vol. III.* Nicosia 1991.

Hayes 1997 — J. W. Hayes, *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*. London 1997.

Howland 1978 — R. H. Howland, *Greek Lamps and Their Survivals*. Princeton - New Jersey 1978.

Hübner 1993 — G. Hübner, *Die Applikenkeramik von Pergamon.* Berlin - New York 1993.

Hübner 1997 G. Hübner, "Die Keramik mit auf gesetztem Relief aus Pergamon: Herstellungs Verfahrenund Arbeits Technische Organisation"i, in: *Δ' Επιστημονική συνάντηση για την ελληνιστική κεραμεική. Χρονολογικά προβλήματα, κείστα σύνολα – εργαστήρια (Μυτιλήνη 1994)*. Athens (1997) 257-266.

Işık 2012 F. Işık, *Uygarlık Anadolu'da Doğdu*. İstanbul 2012.

Işın 2002 G. Işın, "Ointment/Medicine Vessels from Patara: An Overview of a Simple Hellenistic Form in the Ancient Mediterranean World". *Archäologische Anzeiger* 2 (2002) 85-96.

Işın 2006 G. Işın, "Hellenistic and Roman Pottery of Patara". Ed. Mattusch C. C. *XVI International Congress of Classical Archaeology 23-26 August 2003*. Boston (2006) 98-102.

Işın 2007 G. Işın, "General Outlook to the Hellenistic Pottery Patara with Selected Examples". Ed. S. Lemaitre, *Les Prouits et les Marchés. Céramique Antique en Lycie (VIIe s. Av. J.-C. –VIIe. Ap. J.-C.) Actes de la Table Ronde de Poitiers, 21 – 22 Mars 2003*. Bordeaux (2007) 137-151.

Işın 2008 G. Işın, "The Preliminary Report on the Hellenistic Pottery of Patara From the "Tepecik Hill" Excavation". *Asia MS* 55 (2008) 158-171.

Işın 2011 G. Işın "Antik Çağda Lykia Bölgesi Seramikleri Ticaret ve Üretim Sorunları Üzerine Düşünceler (M.Ö. 8. Yüzyıl-M.S. 2. Yüzyıl)". *Mediterra 2011 Uluslararası Katılımlı Akdeniz'de Seramik Kültürü Sempozyumu Antalya, Adrasan 14-16 Kasım 2011*. (2011) (Yayın aşamasında).

Kassab – Tuna 1987 D. Kassab – N. Tuna "Preliminary Report of Archaeological Prospection for Ceramic Kilns at Imamınburnu, Tekir". *Anatolia Antiqua* I (1987) 53-59.

Kassab Tezgör – Sezer 1995 D. Kassab Tezgör – T. Sezer, *Catalogue des Lampes en Terre Cuite du Musée Archéologique d'Istanbul, I, Époques Préhistorique, Archaïque, Classique et Hellénistique. Varia Anatolica VI*. Paris - İstanbul 1995.

Kassab Tezgör 2003 D. Kassab Tezgör, "La Céramique Fine de l'atelier A1 de Cnide". Ed. C. Abadie-Reynal, *Les Céramiques en Anatolie Aux Epoques Hellénistique et Romaine*. Paris (2003) 35-44.

Kenrick 1985 Ph. M. Kenrick, *The Fine Pottery, Excavations at Sidi Khrebish Benghazi (Berenice), Vol. III. Part.1*. Tripoli 1985.

Kögler – Mandel 2004 P. Kögler – U. Mandel, "Italische Einflusse in der Knidischen Keramik der frühen Kaiserzeit". Eds. J. Poblome, P. Talloen, R. Brulet – M. J. Waelkens, *Early Italian Sigillata: The Chronological Framework and Trade Patterns Proceedings of the First International ROCT-Congress (Leuven, May 4-7 and 8, 1999)*. Leuven - Paris (2004) 81-93.

Kögler 1996 P. Kögler "Trinkschalen mit Π- Förmigen Henkeln". Eds. M. Herfert-Koch, U. Mandel – U. Schädler, *Hellenistische und Kaiserzeitliche Keramik des Östlichen Mittelmeergebietes, Kolloquium Frankfurt 24-25 April 1995*. Frankfurt (1996) 64.

Kögler 2005 P. Kögler, "Import, Export, Imitation. Trade and the Economic Power of Late Hellenistic and Early Imperial Knidos According to the Fine Pottery". Eds. M. B. Briese – L. E. Vaag, *Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Late Hellenistic Period to Late Antiquity: The*

Ceramic Evidence. (Halicarnassian Studies 3). Denmark (2005) 50-62.

Kögler 2012-2013 P. Kögler, "Der Frosch im Wein. Zur Bedeutung Eines Ungewöhnlichen Motivs in der Späthellenistischen Applikenkeramik von Knidos" *Jahrbuch des Deutschen Archaologischen Instituts* 127-128 (2012-2013) 207-226.

Kögler 2014 P. Kögler, "Table Ware from Knidos: The local Production during the 2nd and 1st Centuries BC. Ed. P. Guldager Bilde - M. L. Lawall, *Pottery, Peoples and Places. Study and Interpretation of Late Hellenistic Pottery,* Denmark (2014) 157-175.

Lang-Avinger 1996 C. Lang-Avinger, *Hanghaus 1 in Ephesos: Der Baubefund.* Forschungen in Ephesos VIII 3 (1996) 27-85.

Mitsopoulos-Leon 1991 V. Mitsopoulos-Leon, *Die Basilika am Staatsmarket in Ephessos. Kleinfunde 1: Keramik hellenistischer und römischer Zeit.* Forschungen in Ephesos IX 2, 2 Vienna (1991).

Laumonier 1977 A. Laumonier, *La céramique hellénistique à reliefs 1. Ateliers "Ioniens", Délos* 31. Paris 1977.

Mandel 1988 U. Mandel, *Kleinasiatische Reliefkeramik der mittleren Kaiserzeit: Die 'Oinophorengruppe' und Verwandtes (Pergamenische Forschungen).* Berlin 1988.

Marksteiner 2006 T. Marksteiner, "Andriake Yüzey Araştırması 2005 Yılı Çalışmaları". *ANMED* IV (2006) 71-74.

Marksteiner 2008 T. Marksteiner, "Bericht zu den Arbeiten in Andriake im Jahr 2006". *AST* 25/3 (2008) 205-216.

Marksteiner 2013 T. Marksteiner, "Andriakè, un Port Lycien". Eds. K. Konuk, P. Brun, L. Cavalier – F. Prost, *EUPLOIA. La Lycie et la Carie Antiques. Dynamiques des Territoires, échanges et Identités. Actes du Colloque de Bordeaux 5, 6, 7 Novembre 2009.* Bordeaux (2013) 281-290.

Meriç 2002 R. Meriç, *Späthellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde aus Einem Scachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos.* Wien 2002.

Meriç 2003 R. Meriç, "Efes Devlet Agorası Kuyu Buluntuları: Geç Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği". Ed. C. Abadie-Reynal, *Les Céramiques en Anatolie Aux Epoques Hellénistique et Romaine.* Paris (2003) 79-82.

Mitsopoulou-Leon 1991 V. Mitsopoulou-Leon, *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde, 1. Teil: Keramik Hellenistischer und Römischer Zeit.* Forschungen in Ephesos IX 2/2. Wein 1991.

Müller-Wiener 1985 W. Müller-Wiener, "Milet 1983-1984. Arbeiten im Stadtgebiet". *IStMitt* 35 (1985) 47.

Müller 2006 F. M. Müller "Überlegungen zum Brustschmuck der Orientalischen Priester der Kybele". Eds. G. Koiner, M. Lehner, T. Lorenz – G. Schwarz, *Akten des 10. Österreichischen Archäologentages in Graz, 7 - 9. November 2003.* Wien (2006) 131-136.

Özdemir 2009 B. Ş. Özdemir, *Patara Roma Dönemi Günlük Kullanım Seramikleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2009.

Özdilek 2011 B. Özdilek, "Uncovered Oil Lamps From Andriake Synagogue". *XV. Symposium on Mediterranean Archaeology, 3-5 March 2011 Catania-Italy.* (Baskıda).

Perlzweig 1961 J. Perlzweig, *Lamps of The Roman Period: First to Seventh Century After*

*Chris*t. Princeton 1961.

Radt-Nohlen 1978 — W. Radt-K. Nohlen, *Kapıkaya, Ein Felsheiligtum bei Pergamon*. Berlin 1978.

Rotroff 1997 — S. I. Rotroff, Hellenistic Pottery. Athenian and imported wheelmade table ware and related bowls, Agora 29. Princeton 1997.

Schäfer 1968 — J. Schäfer, *Hellenistische Keramik Aus Pergamon*. Berlin 1968.

Scheibler 1976 — I. Scheibler, *Griechische Lampen* (*Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen*). Berlin 1976.

Schmalz 1994 — B. Schmalz, "Kaunos 1988-1991". *AA* 221 (1994) 185-237.

Seyer – Lotz 2013 — M. Seyer – H. Lotz, "A Synagogue in Limyra? Preliminary Report on a Byzantine Building with Jewish Elements". *Journal of Ancient Judaism* 4 (2013) 133-148.

Soykal 1998 — F. Soykal, *Denkmäler des Kybele-Meterkultes in Ephesos.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi. Viyana 1998.

Thompson 1934 — H. A. Thompson, "Two Centuries of Hellenistic Pottery". *Hesperia* III/4 (1934) 311- 480.

Thompson *et al.* 1987 — H. A. Thompson – S. I. Rotroff – D. B. Thompson, *Hellenistic Pottery and Terracottas.* Princeton 1987.

Ünlütürk 2011 — B. Ünlütürk, *Patara Yerel Seramik Örneklerinin Analiz ve Ayağa Kaldırma Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2011.

Walters 1914 — H. B. Walters, *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum.* London 1914.

Yener-Marksteiner 2007 — B. Yener-Marksteiner, "Keramikfunde der Kampagne 2006". In: Th. Marksteiner, Bericht zu den Arbeiten in Andriake in Jahr 2006. *AST* (2007) 209-212.

Yener-Marksteiner 2009 — B. Yener-Marksteiner, "Surveys in Andriake in 2008". *ANMED* 7 (2009) 105-107.

Yener-Marksteiner 2013 — B. Yener-Marksteiner, "Vorläufige Ergebnisse der Untersuchungen der Keramikfunde des Andriake Surveys". Ed. O. Henry, *Carian Identity and Carian Language* (2013) 15-20.